



İxtisasın adı: Geyim üzrə dizayner

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
TƏHSİL NAZİRLİYİ

PEŞƏ TƏHSİLİ ÜZRƏ
DÖVLƏT AGENTLİYİ



MODELİN ESKİZİNİN HAZIRLANMASI



AVROPA İTTİFAQI



AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
TƏHSİL NAZIRLIYI



*Empowered lives.
Resilient nations.*

MODELİN ESKİZİNİN HAZIRLANMASI

*Bu modul Avropa İttifaqının maliyyələşdirdiyi və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının
İnkişaf Programının icra etdiyi “Gəncədə Sənaye üzrə Regional Peşə Kompetensiya
Mərkəzinin yaradılmasına dəstək” layihəsi çərçivəsində hazırlanmışdır.*

*Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin
09.10.2019-cu il tarixli, F-601 nömrəli
əmri ilə təsdiq edilmişdir.*

Modul tədris vəsaiti müvafiq təhsil proqramları (kurikulumlar) üzrə bilik, bacarıq və səriştələrin verilməsi məqsədi ilə hazırlanmışdır və peşə təhsili müəssisələrində tədris üçün tövsiyə olunur. Modul tədris vəsaitinin istifadəsi ödənişsizdir və kommersiya məqsədi ilə satışı qadağandır.

Müəllif: **Ülvıyyə Məmmədova**
Bakı İdarəetmə və Texnologiya Kolleci, dizayner

Rəyçilər: **Bəyaz Qocayeva**
*Sənaye və Texnologiyalar üzrə GDPTM-nin
istehsalat təlimi ustası*

Mahirə Məmmədova
Bakı Tikiş Evi, aparıcı texnoloq

Dizayner: **A. Xankışlıyev**

*Modulda ifadə olunan fikirlər və məlumatlar müəllifə aiddir və
heç bir şəkildə Avropa İttifaqının və Birləşmiş Millətlər
Təşkilatının İnkışaf Proqramının mövqeyini əks etdirmir.*

MÜNDƏRİCAT

Giriş	5
“Modelin eskizinin hazırlanması” modulunun spesifikasiyası	6
Təlim nəticəsi 1: Bədən quruluşlarının xüsusiyyətlərini bilir və qurmağı bacarır	7
1.1. Bədən quruluşunun tiplərini təsvir edir	7
1.2. Bədən quruluşunun proporsiyalarını müəyyən edir	11
1.3. İnsan fiqurunu çəkir	16
1.4. Müxtəlif insan fiqurlarını təsvir edir	21
Tələbələr üçün fəaliyyətlər	23
Qiymətləndirmə	24
Təlim nəticəsi 2: Eskiz xətlərini bilir və onu çəkməyi bacarır	25
2.1. Statik formada insan fiqurunu eskizdə təsvir edir	25
2.2. Müxtəlif formada geyimlərin eskizini çəkir	32
2.3. Modeldəki müxtəlif konstruktiv dekorativ xətləri təsvir edir	38
2.4. Milli geyimlərin eskizini hazırlayır	42
Tələbələr üçün fəaliyyətlər	50
Qiymətləndirmə	51
Təlim nəticəsi 3: Eskizin rəng həllini bilir və tətbiq etməyi bacarır	52
3.1. Rənglərin növlərini təsnif edir	52
3.2. Rəng çalarını eskizdə düzgün təsvir edir	61
3.3. Dekor aksessuarlarının rənginin düzgün seçilməsini izah edir	74
3.4. Eskizə tətbiq edilən qrafikanı müəyyən edir	83
Tələbələr üçün fəaliyyətlər	91
Qiymətləndirmə	92
Ədəbiyyat	93

GİRİŞ

Hörmətli oxucu!

Geyim bir çox praktiki və qoruyucu funksiyalarını həyata keçirməklə həyatımıza qatılmış və daima inkişaf etməkdədir. Dəb isə bədəni örtməyin xüsusi bir növüdür.

Dəb sosial qrup üzvlərinin böyük əksəriyyəti tərəfindən müvəqqəti olaraq mənimsənmiş, zamana və vəziyyətə görə sosial cəhətdən əlverişli hesab edilən bir davranış tərzi kimi təsvir olunmuşdur. Dəb sözü geyimlərin müəyyən bir dövrə uyğun görünüşü və bu görünüşə uyğun modellər barədə fikirləri izah edir.

Dəb insanların yeniliklər axtarmaq və yeni formaları ortaya qoymaqdan ibarətdir. Dəb zaman kəsiyində cəmiyyətin həyatına girən müvəqqəti bir yenilikdir.

Günümüzdə modanın istehlak çarxi çox geniş bir sahəni əhatə edir. Ancaq bu istehlak sahəsi içində, şübhəsiz, moda təbiətini ən yaxşı təsvir edən və modanı gerçək bir sənaye halına gətirən vahid geyimdir.

Geyim erkən dövrlərdə ətraf mühitdən qorunma ehtiyacını ödəyirdisə, sonralar paltar formasına çevrildi və daha sonra "fərqli olma" anlayışı ilə sosial təsirlərlə formalaşdı.

Bildiyimiz kimi moda dedikdə geyim başa düşülür. Geyim hər zaman dəyişərək müxtəlif formalarda inkişaf edir. Geyim özlüyündə fərdi xüsusiyyət daşıyır. Hər bir şəxs öz büdcəsinə, görünüşünə, zövqünə uyğun geyimlər seçilir. Geyim insanın həyat tərzini, xarakterini, estetik zövqünü göstərir.

Təqdim edilən modulda dizaynın istiqamətlərini, onun formaları ilə daha yaxından tanış olacaqsınız.

“Modelin eskizinin hazırlanması” modulunun spesifikasiyası

Modulun adı: Modelin eskizinin hazırlanması

Modulun ümumi məqsədi: Bu modul tamamladıqdan sonra tələbə müxtəlif formada insan fiqurlarını təsvir etməyi biləcək, fiqurlara uyğun eskiz qurmağı, eskizin rəng həllini bacaracaqdır.

Təlim nəticəsi 1: Bədən quruluşlarının xüsusiyyətlərini bilir və qurmağı bacarır.

Qiymətləndirmə meyarları

1. Bədən quruluşunun tiplərini təsvir edir.
2. Bədən quruluşunun proporsiyalarını müəyyən edir.
3. İnsan figurunu çəkir.
4. Müxtəlif insan fiqurlarını təsvir edir.

Təlim nəticəsi 2: Eskiz xətlərini bilir və onları çəkməyi bacarır.

Qiymətləndirmə meyarları

1. Statik formalı insan figurunu eskizdə təsvir edir.
2. Müxtəlif formada geyimlərin eskizini çəkir.
3. Modeldəki müxtəlif konstruktiv dekorativ xətləri təsvir edir.
4. Milli geyimlərin eskizini hazırlayır.

Təlim nəticəsi 3: Eskizin rəng həllini bilir və tətbiq etməyi bacarır.

Qiymətləndirmə meyarları

1. Rəng növlərini təsnif edir.
2. Rəng çalarlarını eskizdə təsvir edir.
3. Dekor aksesuarlarının rənginin düzgün seçilməsini izah edir.
4. Eskizə tətbiq edilən qrafikanı müəyyən edir.



TƏLİM NƏTİCƏSİ 1

Bədən quruluşlarının xüsusiyyətlərini bilir və qurmağı bacarır.

1.1. Bədən quruluşunun tiplərini təsvir edir.

➤ İnsan fiqurunun qurulması

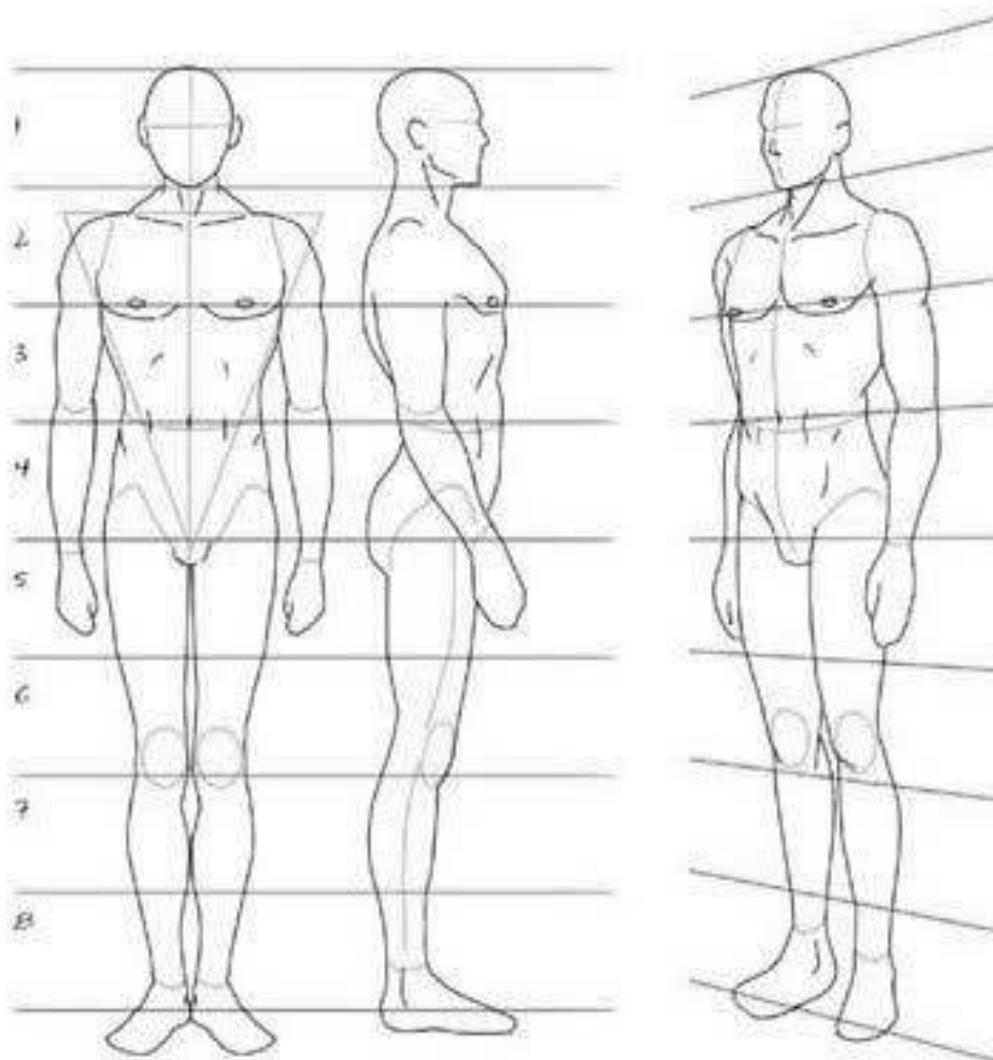
Kostyum – insan bədəni ilə bilavasitə və qırılmaz əlaqədə olan həcmli məkan strukturudur. O, yalnız fiqurun əyninə geydirildikdə əhəmiyyət və xüsusiyyət kəsb edir. Ona görə də eskiz qrafikası praktikasında, demək olar ki, həmişə geyimi insan fiqurunda təsvir etmək qəbul olunub.

Bununla bağlı olaraq, lahiyələndirilmiş kostyumu eskizdə təsvir edən dizayner üçün insan bədənini, onun anatomik quruluşunun qanuna uyğunluqlarını nəzərə almaqla düzgün çəkməyi öyrənmək vacibdir. Bu fəsli məzmunu məhz bu məsələyə həsr edilmişdir.

➤ İnsan fiqurunun proporsiya kanonları

İnsan bədənini müşahidə edən hər bir kəsdə bədənin proporsiyası və uyğunluğu fikri yaranır. Bütün müstəsna zəngin xüsusiyyətlərinə baxmayaraq, onun quruluşunda orta tipik cəhətləri, hisslerinin müəyyən qanuna uyğunluqlarının proporsiyasını görmək olar. İnsan bədəninin proporsiyası deyərkən onun bütün vəznli ölçülərinin uyğunlaşdırılmış sistemi başa düşülür.

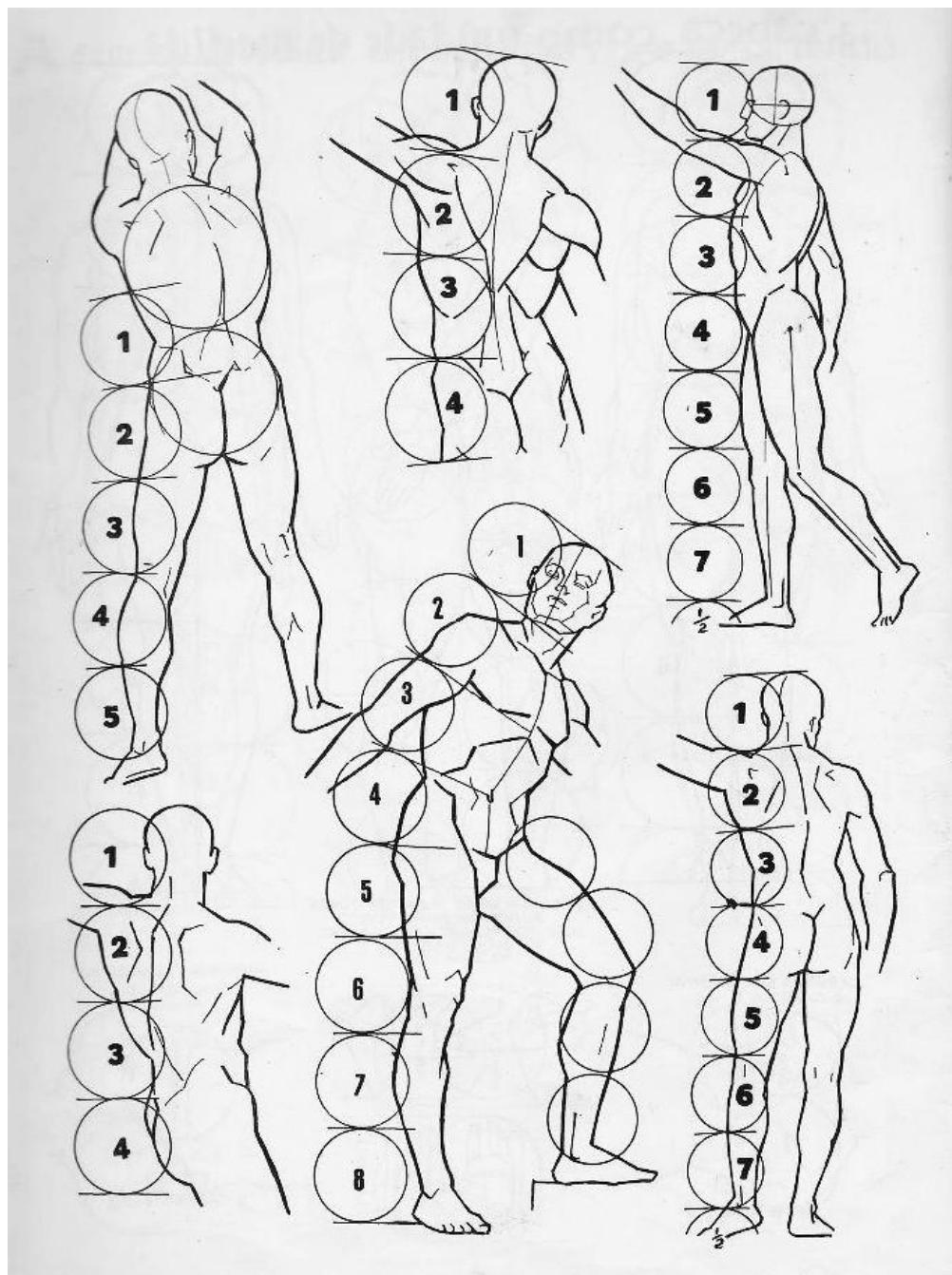
İnsan bədəninin proporsiyasının öyrənilməsi haqqında ən qədim məlumatlar Memfis şəhəri yaxınlığında yerləşən piramidadakı sərdabədə (e.ə. 3000 il) tapılmışdır. İnsan fiqurunun qurulmasının ilk kanonlarından birini qədim yunan heykəltəraşı Polklet təklif etmişdir. Bu kanona görə, modul vahid kimi qəbul edilmiş insan başının ölçüsü bütün bədənin uzunluğunun 1/8 hissəsini təşkil edir (Şəkil 1.1).



Şəkil 1.1. Kişi figurunun proporsiyasının sxemi

- (1- baş; 2- çənədən döş xəttinə qədər; 3- döş xəttindən göbəyə qədər;
4- göbəkdən ayaqların qovuşaq yerinə qədər; 5- qovuşaq yerindən budun ortasına qədər;
6- budun ortasından dizin aşağı sərhəddinə qədər;
7- dizin aşağı sərhəddindən baldırın ortasına qədər;
8- baldırın ortasından ayağın altına qədər.

Bütün antik heykeltəraşların qəbul etdiyi bu insan bədəninin proporcionallaşdırılması prinsipini bir əsas kimi götürüb inkişaf etdirən başqa antik heykeltəraş Lisipp olmuşdur. O, ölçü modulu qismində başın hündürlüğünü götürmüştür. Onun variantına görə, baş boyun ölçüsündə 8 dəfə yerləşir. Özü də üz hissəsi bədənin $1/10$ hissəsini, baş isə boyunla birlikdə bədənin bütün uzunluğunun $1/6$ hissəsini təşkil edir (Şəkil 1.2.).



Şəkil 1.2. İnsan bədəninin proporsionallaşdırılması

Bundan əlavə, Lisipp qeyd etmişdir ki, əgər insanı tam boyunda ayaqları aralanan və əlləri yana açılmış şəkildə təsvir etsək, başının üstünə və ayaqlarının altınadək üfüqi toxunan xətlər vertikallarla, kəsişən əl barmaqlarının ucuna toxunan xətlərlə kvadrat yaradır.

Bu sxem sonralar “qədimlərin kvadrati” adlanmışdır. Əslində bu, insan fiqurunun təsvirinin ilk təfsilatlı və kifayət qədər dəqiq kanonudur (Şəkil 1.3).

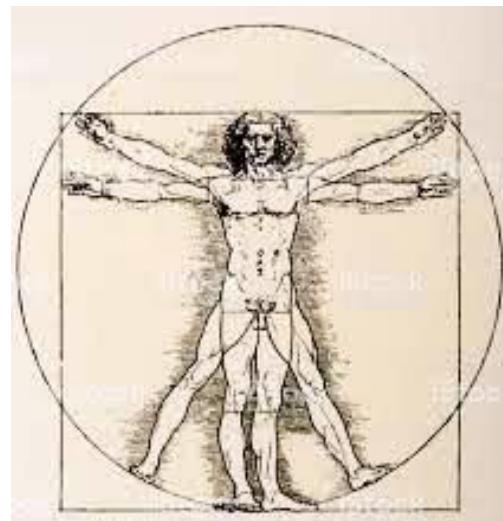
İnsan anatomiyasının öyrənilməsinə çox illərini sərf etmiş rəssam və ixtiraçı Leonardo da Vinçi daha uzaq dövrdə, intibah epoxasında “qədimlərin kvadrat”na əl gəzdirmiş və bir qədər dəyişdirmişdir. Leonardo çalışmışdı ki, xətkəşin və pərgarın köməkliyi ilə fiqurun ayrı-ayrı ölçülərini ölçsün və müqayisə ilə ideal proporsiyani tapsın.

O, ayaqları aralanmış və əlləri uzadılmış və bir qədər yuxarı qaldırılmış insan fiqurunu mərkəzi göbək olan dairəyə daxil etmişdi. Leonardonun kanonu uzun ətrafları və yüngülcə uzadılmış başı olan yaşılı kişinin bədənini təsvir etmişdi.

Sonralar modul ölçüsü kimi götürülmüş başın, üzün, burunun, əl biləklərinin, onurğa sütununun ölçülərinin müxtəlif kanonları işlənib hazırlanmışdır. XX əsrin birinci yarısında fransız arxitektoru və dizayneri Le Korbuzyenin təklifi etdiyi insan fiqurunun proporsionallaşdırılması nəzəriyyəsi praktiki fəaliyyət üçün böyük maraq oynamışdır. Karbuzye hesab edirdi ki, insan bədəninin proporsiyaları tamamilə “qızıl kəsiyə” uyğun gəlir.

Rəssamların praktiki fəaliyyəti üçün anatom P.İ.Karuzinin tədqiqatları mühüm maraq kəsb edir. Onun proporsiyalandırma sistemi müxtəlif yaş qrupundan olan insanların bədən quruluşunu, həmçinin kişi və qadın fiqurlarının proporsiyasında olan fərqləri nəzərə alırı.

Kişi və qadın fiqurlarının təsvirini müqayisə edərkən görmək çətin deyil ki, qadın bədəni proporsiyasına görə kişi bədənindən fərqlənir. Qadın fiquru kiçik boy ölçüsü ilə, daha qısa yuxarı və aşağı ətraflarla, enli çanaqla, incə bel və dar ciyinləri ilə səciyyəvidir. Beləliklə, qadın və kişi fiqurlarının hissələrinin nisbəti müxtəlif kanonlara tabedir.



Şəkil 1.3. Qədimlərin kvadratı

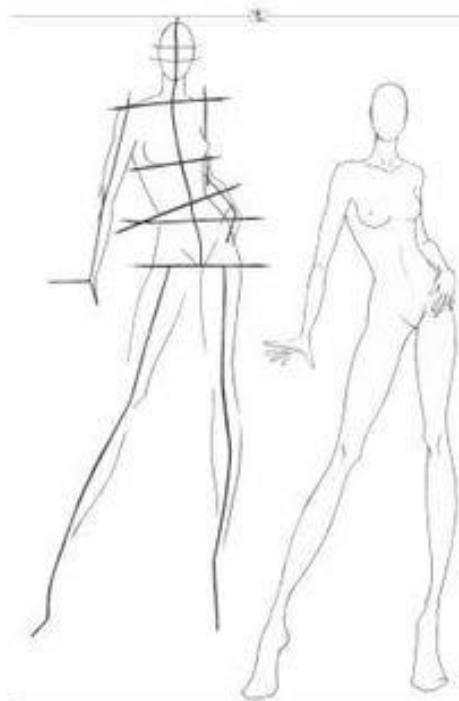
1.2. Bədən quruluşunun proporsiyalarını müəyyən edir.

➤ Konstruktiv qurşaqlar

İnsan fiquru gözəllik qanunlarına uyğun olaraq formalaşır. O, "qızıl kəsik" prinsipinə uyğun harmonik proporsiyalara malikdir. İnsan bədəninin ox üzrə şərti bölünməsi qurşağılar deyilən hissələr üzrə baş verir.

Modelləşdirmədə konstruktiv qurşaqlar deyilən dairəvi xətlər və onların səviyyəsindən xəyalən keçirilən xətlərin üfüqi proyeksiyaları başa düşülür.

- Çiyin
 - Boyun
 - Dös
 - Bel
 - Omبا
 - Diz
 - Baldır
 - Topuq
 - Pəncə



Konstruktiv qurşaqlar bədənin hissələrinə – ciyin, dös, boyun, bel və s. uyğun adlanır (Şəkil 1.4).

Konstruktiv qursaqların xətləri insanın dayaq-hərəkət sisteminin ən mühüm nöqtələrindən, yəni skelet və əzələlərindən keçir. Gövdə ilə boyunun oynaqları və yeddinci boyun fəqərəsi nöqtəsi, ciyinin çıxıntı nöqtəleri, kürəyin çıxıntı nöqtəleri, dösün mərkəzi, sağrıların çıxıntısı nöqtəsi, bel xəttinin nöqtəleri (göbek və çanaq sümüyünün nöqtəleri), qasıq birləşməsinin nöqtəsi, omaba nahiyəsinin çıxıntısı və s. belə nöqtələr sayılır.

Əgər bu nöqtələrdən üfüqi xətlər keçirsək, onların köməyilə köməkçi konstruktiv tor əmələ gələr ki, bunun köməyilə insan fiqurunun qurulmasını, həm də geyimin formasının yaranmasını, kostyum kompozisiyasının axtarısını yüngülləşdirər.

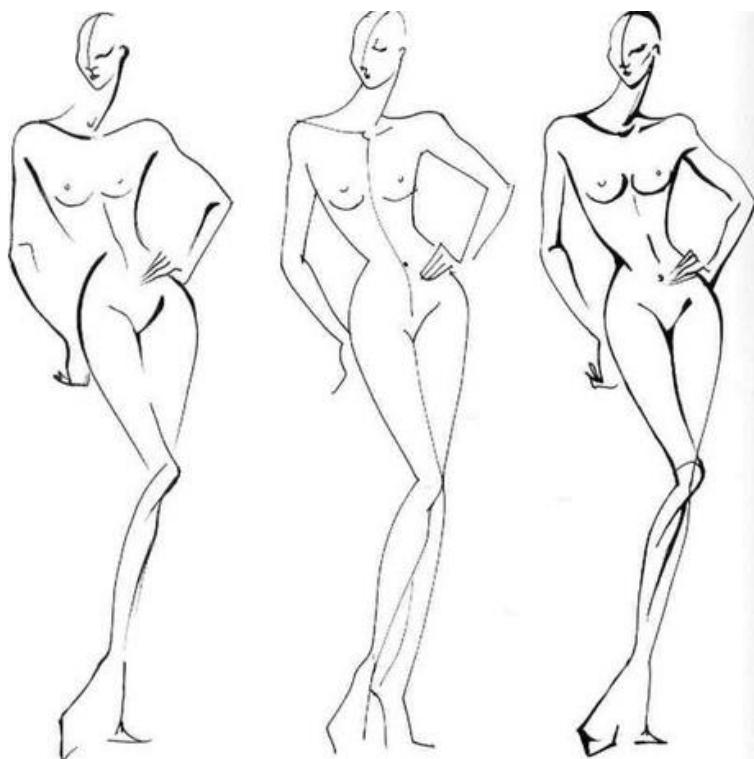
Konstruktiv qurşaqları başın quruluşunda da aşkar etmək olar – onları saçların və alının hüdudunda, alının ortası, qaşların, gözlərin səviyyəsində, almacıq sümüyünün çıxıntısı, burun pərəkləri, dodaqlar, çənə ilə çəkilən dairəvi üfüqlərlə müəyyən etmək mümkündür. Bu konstruktiv qurşaqları baş geyimlərini modelləşdirərkən hökmən nəzərə almaq lazımdır.

Geyimdə konstruktiv qurşaqlar təkcə konstruktiv xətləri müəyyən etmirlər, o, həm də tez-tez müxtəlif bəzəklərin yerləşdirildiyi yerdir, bununla da onlar konstruktiv-dekorativ xətlər olur. Başqa sözlə, kostyumun kompozisiya həlli xeyli dərəcədə insanın fiqurunun obyektiv quruluşu ilə, onun ən mühüm nöqtələri və müvafiq konstruktiv qurşaqlarla müəyyən edilir.

Kostymda konstruktiv qurşaqlar dayaq qurşaqları ola bilər, yəni onların üfüqi səviyyəsindən bu və ya digər forma başlayır. Məsələn, düz, yaxud trapesiya siluetli geyimdə dayaq qurşağı kimi ciyin qurşağı hesab olunur. Bədəndə yaxşı oturan siluetli geyimlərdə bel xəttində əlavə dayaq meydana çıxır. Ətək və şalvar kimi məmulatlarda isə yeganə dayaq qurşağı bel qurşağıdır. Hansı konstruktiv qurşağın əsas, dayaq qurşağı olmasından asılı olaraq, geyim ciyin və bellik geyimlərinə bölünür.

➤ Proporsiyalı və stilizə olunmuş fiqur sxemləri

İnsan bədəni harmonik proporsiyanın əsasında formalaşır ki, burada ilkin ölçü vahidi başın uzunluğu qəbul edilmişdir. Bədəninin formasının əsas bölgüləri geyimin formasının kompozisiya inkişafını müəyyən edən konstruktiv qurşaqlar müəyyənləşdirir. Hazırda başın uzunluğu bütün bədənin əmgəkdən dabənadək uzunluğunun $1/8$ hissəsi olan insan fiquru estetik ideal hesab olunur.

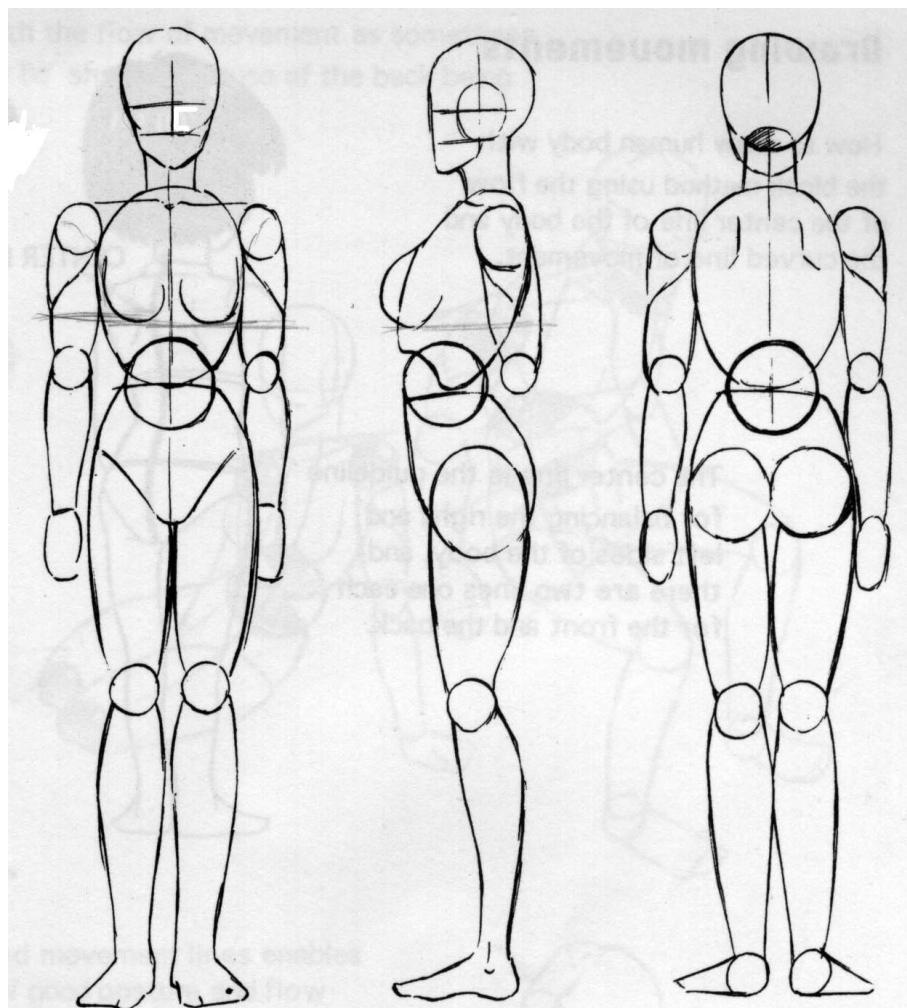


Şəkil 1.5. Qadın siluet eskizin qurulma ardıcılılığı

İnsanın boyunu – insan figurünün anatomik quruluşu onun əsas konstruktiv qursaqları ilə müəyyən edilən bərabər kəsimlərə bölünür. Belə kəsim cəmi səkkiz dənədir. Bu proporsiyalandırma sisteminə uyğun olaraq əmgəkdən bel xəttindək məsafədə düz üç kəsim yerləşir ki, bunlardan da hər biri başın uzunluğuna bərabərdir. Bel xəttindən döşəmənin (insanın durduğu yer) xəttinə qədər məsafə özündə müvafiq olaraq beş kəsim yerləşdirir.

Bel xətti figurun əsas üfüqi bölgüsü olduğundan onu şərti olaraq, yuxarı və aşağı hissələrə börlərlər. Beləliklə, insan bədəninin bu əsas hissələrinin nisbəti 3:5 təşkil edir ki, bu da “qızıl kəsiyin” təqribi rəqəminə oxşardır (Şəkil 1.5).

Bədənin orta xətti qasıq səviyyəsində keçir: yuxarı və aşağı hissələrdən hər birinin payına dörd kəsim düşür. Öz növbəsində, dörd aşağı kəsim diz qapağı ilə yarıbayarı bölünür – ombanın uzunluğu iki kəsimdən ibarətdir, daha iki kəsim isə baldırın və dabanın payına düşür.



Şəkil 1.6. Qadın figurunun proporsiyasının sxemi

Belə fiqur harmonik qamətli hesab olunur, uzadılmış bel nahiyyəsi aydın ifadəli görünür, mükəmməl qamətli boyuna malikdir, müqayisədə başı o qədər də böyük deyil, proporsional aşağı və yuxarı ətrafları var.

Maraqlıdır ki, fiqurun hər bir ayrılma elementində “qızıl kəsik” prinsipini müşahidə etmək olur. Məsələn, əl nahiyyəsinin uzadılmış uzunluğu said nahiyyənin uzunluğuna, said nahiyyənin uzunluğu çiynin uzunluğuna, əl nahiyyəsi və said nahiyyənin uzunluğu bütün qolun uzunluğuna, ciyin nöqtəsindən tutmuş əl nahiyyəsinin orta barmağının toxunacağına qədər bu nisbətdədir.

İnsan bədəninin proporsiyasının riyazi əsası, əlbəttə, sərt qanuni xarakteri daşıdır. Aydındır ki, hər fiqurun quruluşu insan bədəninin ayrılma nisbəti haqqında ideal təsəvvürü ifadə edən “qızıl kəsik” prinsipinə uyğun gəlmir.

İnsan fiqurunu nəzərdən keçirərkən görmək olar ki, o, formasına görə çox sayıda daha sadə formalardan ibarət mürəkkəb bir quruluşdur. Eskiz qrafikasında fiqurun təsvirini sadələşdirmək, onu sadə və anlaşılan həndəsi formalara köçürmək qəbul olunub.

Lakin bütün zamanlarda insan bədəni stilizənin – təbii proporsiyaların bilərəkdən təhrif edilməsi, fiqurun quruluşu kanonlara uyğunlaşdırılması başlıca predmet olmuşdur. Bu onunla bağlıdır ki, hər bir tarixi epoxa insan fiqurunun öz estetik ideal meyarını yaratmışdır (Şəkil 1.6).

Başın mürəkkəb forması çevre şəkilli, yaxud yumurtaya oxşar formada qəbul edilir, gövdə böyük əsası ciyin qurşağı, kiçik əsası isə bel olan trapesiyaya çevrilir. Trapesiya formasında bədənin kiçik hissəsini – beldən qasığa qədər hissəni də aid etmək olar. Bu cür sadələşdirilmiş sxem insan fiqurlarının müxtəlif xüsusiyyətlərini – dar və enli ciyinləri, beli, baldırları əks etdirməyə imkan verir. Nəticədə, az və ya çox ariq, yaxud kök fiqur alınır.

Lakin müasir eskiz qrafikasında yalnız üfüqi ölçülərin nisbətini dəyişmək qəbul olunmayıb. Dizaynerlər başın bütün boyun $1/8$ hissəsini təşkil etdiyini bilsələr də, çox zaman bu proporsiyani pozurlar. Belə ki, bəzi eskizlərdə başın ölçüsü bütün fiqurun $1/12$ hissəsi olur. İnsan bədəninin təbii proporsiyasının təhrif olunması ona gətirib çıxarır ki, tamaşaçı təsvir olunmuş insanı daha ucaboy və qamətli qavrayır, çünki başın ölçüsünün azadılması bədənin və ətrafların uzadılması duyğusu yaradır.



Şəkil 1.7. Stilizə olunmuş fiqurun təsviri ilə kostyumun eskizi

Şəkil 1.7-də gənclər üçün kostyum təqdim edilir. Görmək çətin deyil ki, insan fiqurunun təbii proporsiyaları burada ciddi şəkildə dəyişdirilmişdir – başın ölçüsü azaldılmış və aşağı ətraflar xeyli uzadılmışdır.

Çox zaman eskizlərdə proporsiyalar bədənin bütün uzunluğu üzrə qeyri-bərabər şəkildə dəyişir: aşağı hissə (ayaqlar) yuxarı hissədən (gövdə və əllər) daha çox uzadılır. Bəzən ekstremal gənclər geyiminin modelini təsvir edərkən dizaynerlər bədəni uzadaraq əl nahiyyəsini və dabanı xeyli uzatmalı olurlar. Bu cür stilizə həmçinin bir qədər mübaliğəli formada hazırda estetik nümunə olan yeniyetmə fiqurunun xüsusiyyətlərinin qabardılmasına kömək edir və eskizə əlavə ifadəlilik və obrazlılıq verir.

Aydındır ki, müxtəlif eskizlərə eyni meyarla yanaşmaq olmaz. Məsələn, şəkil 1.7-də təqdim edilən fiqurunun təsviri manerası orta yaşılı insanlar üçün kostyum eskizlərin işlənilməsində, yaxud iş adamı geyimlərinin eskizləndirilməsində yaranır.

Beləliklə, bu və ya digər stilizə üsulunu seçərkən aşağıdakı faktorları hökmən nəzərə almaq lazımdır:

- Təsvir edilən geyimin təyinatı
- Onun müəyyən yaş qrupuna mənsubluğу
- Modelin obrazı
- Eskizin növü və təyinatı

Stilizənin dərəcəsini və rəsmiň şərtlik dərəcəsini də düzgün müəyyən etmək vacibdir. Bəzi eskizlərdə insanı və kostyumu daha ətraflı və dəqiqlik təsvir etmək vacibdir, digərlərində kostyumun və fiqurun ümumi kütləsinin göstərilməsi kifayətdir. Təsvirin şərtlik ölçüsü eskizin növündən və onun icra edilməsi texnikasından asılıdır. Lakin bütün hallarda dizaynerin seçdiyi stilizə dərəcəsi, həm bir eskiz kağızının müxtəlif elementləri, həm də eskizlər seriyası üçün ümumi olmalıdır.

Fəaliyyətə yeni başlayan hər bir dizayner yadda saxlamalıdır ki, insan bədəninin cins və ya xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla onun təbii proporsiyalarının dərindən öyrənilməsi, həmçinin onun təsvir vərdişlərinin mənimsənilməsi və təkmilləşdirilməsi birinci dərəcəli əhəmiyyət kəsb edir. Axı insan anatomiyasını bilməməyi, fiquru düzgün çəkməyi bacarmamağı heç bir stilizə ilə ört-basdır etmək mümkündür.

1.3. İnsan fiqurunu çəkir.

➤ **Siluet**

Əgər həcmli formanı müstəviyə proyeksiya etsək, onun siluetini ala bilərik. Başqa sözlə, siluet predmetin formasının daha dolğun xarakteristikasıdır. İstənilən obyekti nəzərdən keçirmək üçün onun frontal (qabaqdan, yaxud arxadan görünüşü) və profil (yandan görünüşü) siluetləri müqayisə edilir. Geyimin bütün inkişafı mərhələsində siluetin çoxlu sayda variantları yaranmışdır, lakin onları bir neçə əsas növlərə ayırmaq olar.

Düz siluet – Siluetlər içərisində geniş yayılmış növlərdən biridir. Həndəsi görünüşünə görə şaquli və üfüqi ölçülərin nisbətindən asılı olaraq düzbucaqlıya, yaxud kvadrata yaxındır. Düz siluetli geyim bütün fiqur tiplərinə gözəl yaraşır, çünki o, onların mümkün qüsurlarını yaxşı ortə bilir. Belə geyimdə bel xətti vurğulanmır və ölçülər fiqurun bütün hissələrində eynidir. Düz siluetli geyim sərt, dəqiq ifadə edilmiş kontura, həm də yumşaq (girdələşmiş) formaya malik ola bilər ki, bu da kostyumun hazırlandığı materialların xüsusiyyətləri ilə müəyyən edilir.

Trapez siluet – Bu, ətəyi enliləşdirilmiş geyim üçün xasdır. Həndəsi görünüşə görə bu siluetin yuxarı oturacağı ciyin xətlərinə, aşağı oturacağı isə siluetin aşağı xətləri olan trapesiyaya uyğundur. Bu siluet formasında da bel xətti vurğulanmır. Trapez siluetli geyim bir qədər aşağıya doğru enli olduğu üçün fiquru daha baxımlı edir. Belə formalar bədəncə dolu, boyu hündür olmayan insanlara tövsiyə edilir. Trapez siluetinə “A – siluet” də deyilir.

Yarıyapışan siluet – Bu, insan fiqurunun təbii proporsiyalarına yaxın formadır. Yarıyapışan geyim bədənin formasını təkrarlayır, lakin kifayət qədər həcmli olduğundan bədəndə tarım oturmur. Burada bel xətti dəqiq ifadə olunur. Belə siluet forması müxtəlif fiqurlu bədən quruluşuna malik adamlara tövsiyə olunur. Yarıyapışan siluet üst geyimi üçün xüsusilə xarakterikdir.

Yapışan siluet – Bu, bədəncə qamətli adamlara gözəl yaraşır, onların fiqurlarını layiqincə gözə çarpdırır. Yapışan siluet anlayışı altında “siluet – X” və “qum saatı” adlandırılan iki forma nəzərdə tutulur. Hər iki müxtəlif forma ümumi cəhətlərə malikdir: bədənin sıx örtülən hissəsini (qadın palтарının döş hissəsini örtən), belin incəliyini vurğulayan kəmərin olması, yaxud belin nəzəri cəlb edən formasının önə çıxması. Qeyd edilən siluetlər həndəsi görünüşünə görə bir birindən fərqlənirlər.

“Siluet - X” bir-birilə bel xətti üzərilə kiçik oturacaqlarla birləşdirilmiş iki trapesiyani xatırladır. Belə geyim ciyin nahiyyəsinin və ətəyin genişləndirilmiş xətləri ilə incə bel arasında gözə çarpan kontrast yaradır. “Siluet - X” geyimi daha çox hündür qamətli qadınlara yaraşır.

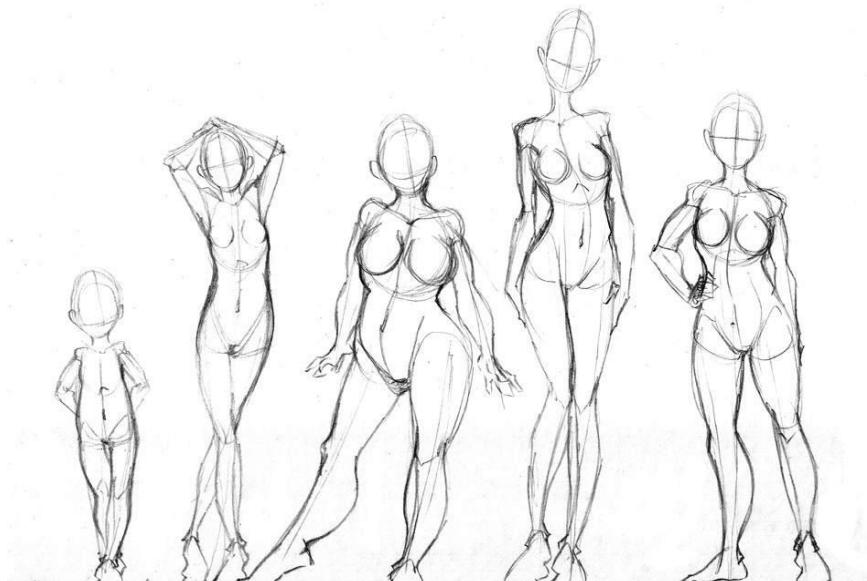
“Qum saatı” siluetli məmülətlər kiçik örtən lifə və dar ətəyə malikdir. Burada lifin kiçik həcmi ətəyin həcmi ilə nisbət təşkil edərək bel xətti ilə bölünür. Bu “Siluet - X” kimi aktiv deyil və daha çox hündür olmayan qamətli qadınlara yaraşır, onların incəliyinə nəzəri cəlb etdirir.

Yuxarıda təsvir olunan siluet formalarından daha nadir hallarda “oval” siluetinə də rast gəlinir. Əslində o, düz siluetin modifikasiyasıdır, lakin sonuncudan fərqli olaraq, ciyinin forması girdədir və məmülətin aşağı xətti daralmışdır. Beləliklə, oval siluetli geyimin ən geniş hissəsi bel və bud nahiyyəsidir.

Ciyin xəttinin girdələnməsinə müxtəlif üsullarla nail olmaq mümkündür – müəyyən formalı detallardan istifadə (məsələn, iri, hündür yaxalıq, yaxud enli stoyka yaxalıq) etməklə, məmülətin konstruksiyası (məsələn, reqlan, yaxud yarıreqlan biçimli) sayəsində. Belə siluetli geyimdə ciyin astarları ya heç tətbiq edilmir, ya da sonuncular girdə formaya malik olur.

Aşağıya doğru daraltmanın konstruktiv detallar, məsələn, qarsaq, yaxud tikilmiş kəmər, yaxud məmülətlərin aşağısını ip, ya da rezinlə daraltmaq hesabına əldə etmək mümkündür. “Oval” siluetli geyim hündür olmayan qadınlara məsləhət görülmür, çünki vizual olaraq o, fiquru kiçildir.

Burada nəzərdən keçirilən müasir geyimin əsas siluet formaları 1.8-ci şəkildə təqdim edilir.



Şəkil 1.8. Aparıcı geyim siluetlərinin sxemi

Bu siluetlərin çərçivəsində onların müxtəlif modifikasiyaları mümkündür (Şəkil 1.8). Məsələn, geyim daralmaqla və uzadılmaqla daha dinamik formanı yarada bilər. Yaxud əksinə, məmülətin uzunluğunu qısaltmaqla və onun üfüqi proporsiyalarını

enliləşdirməklə geyim statiklik (sükunət) və davamlılıq kəsb edir. Baza siluet forması əsasında modellərin variasiyaları həmişə cari dəbin estetik və üslub tələblərindən asılıdır.

➤ Proporsiya

Məməlatı layihələndirən zaman onun harmonik görünüşünü almaq üçün istifadə olunan vasitə proporsiyadır.

Proporsiya sözünü dövriyyəyə hələ e.ə. I əsrə Siseron daxil etmişdir. O, əslində Platonun hərfən “nisbəti” bildirən “analogiya” terminini latın dilində tərcümə etmişdir.

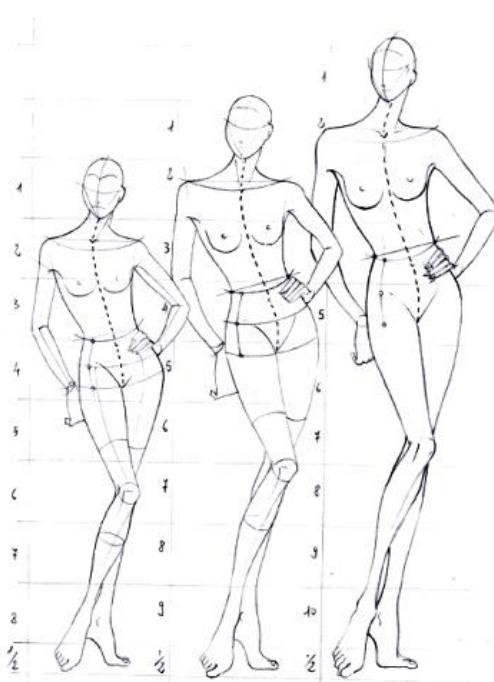
Kompozisiya üzərində iş zamanı proporsiyalandırma bütövlə onun hissələri arasında, həmçinin hissələr arasında bir-birinə nəzərən mövcud olmalı harmonik nisbəti müəyyən edən başlıca tənzimləmə vasitəsidir. Başqa sözlə, proporsiya bütövün daxilində onun tərkib hissələrini birləşdirən və bir ölçüdən digərinə hərəkətini təmin edən əlaqədir.

Proporsiyalar hesab, rasional, həndəsi, yaxud irrasional olurlar. Hesab retorsiyaları bütöv rəqəmlərin əlaqəsi və nisbətidir. Rasional nisbətlər hər bir kəmiyyətdə bütöv rəqəmin yerləşdiyi modulları göstərir. Hesab rasional proporsiyalar hissələrin bütövə tabeçiliyini aydın bildirilməsi lazım gəldikdə kompozisiyaya tətbiq edilir (Şəkil 1.9).

Həndəsi, yaxud irrasional proporsiyalara sira düzülüşünə görə həndəsi qanuna uyğunluğa əsaslanan nisbətlər aiddir. Belə proporsiyalara nümunə kimi kvadratın tərəfinin onun diaqonalına olan nisbəti, yaxud bərabəryanlı üçbucağın oturacağıının yarısının onun hündürlüğünə olan nisbətini və s. göstərmək olar.

Çox illər bundan əvvəl proporsiyada gözəlliyin obyektiv əsasını görmüşlər. Bir çox görkəmli rəssamlar, memarlar, filosoflar, riyaziyyatçı alımlər harmoniyanın əsasında yerləşən proporsiyalandırma qanunlarını kəşf etməyə çalışmışlar.

İncəsənətin erkən inkişafı mərhələlərində proporsiya qurmağın müxtəlif üsullarından istifadə olunmuşdur. Belə ki, məsələn, Qədim Misir incəsənətində memarlıq və heykəltəraşlıq əsərləri kvadratlar cədvəlinin köməyi ilə yaradılırdı. Hər bir belə kvadrat modul idi, yəni bütövə və onun hissələrinə mütənasiblik vermək üçün ölçülərin dəfəlik nisbətini ifadə etmək məqsədilə tətbiq edilən kəmiyyət idi.



Şəkil 1.9. Boy fərqinə görə qadın siluetinin eskizinin qurulması

Antik dövrdə yeni sistemlər yaranmışdı. Kvadrat proporsiyalandırma əsas olaraq qalmışdı, lakin modul sistemi ilə yanaşı, qədim yunanlılar “qızıl kəsik”dən fəal istifadə etmişlər. Bu proporsiyalar sistemini Qədim Yunanıstanın rəssamları kəşf etmişlər. İntibah dövrünün məşhur rəssamı, memarı, ixtiraçısı və müsiqiçisi Leanardo da Vinçi “qızıl kəsik”, yaxud “qızıl proporsiya” terminini ilk dəfə işlətmişdir.

“Qızıl kəsik” irrasional nisbətdir. Bu proporsiyanın mahiyyəti bundan ibarətdir: iki kəmiyyətin cəmi böyük kəmiyyətə nisbəti, böyük kəmiyyətin kiçik kəmiyyətə nisbəti kimidir. Əgər AB kəsiyini “qızıl kəsik” prinsipi üzrə iki hissəyə bölsək, onda $AB:AC=AC:CB$ alınar. Bütün kəsiyi vahid kimi götürsək, bu hissələrin nisbətini rəqəmlə təxminən belə ifadə etmək olar: $0,618:0,382$.

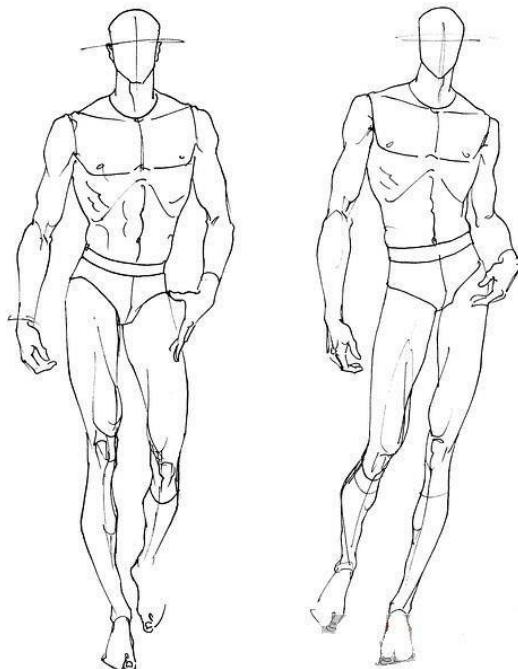
Bütöv rəqəmlərdə “qızıl kəsik” təqribən $5:3, 8:5, 13:8, 21:13$ və s. kimi ifadə olunur. Bu zaman rəqəmlər artıqla daha dəqiq ifadə alınır.

“Qızıl kəsik” prinsipini həm incəsənətdə, həm də təbiətdə müşahidə etmək olar. Bu proporsiya, həm də insanın bədən quruluşunun əsasında yerləşir. Bunun öyrənilməsinə xüsusilə diqqət yetirilməlidir, çünki geyimin öz kompozisiya həlli həmişə insanın figurundan asılıdır (Şəkil 1.10-1.11).

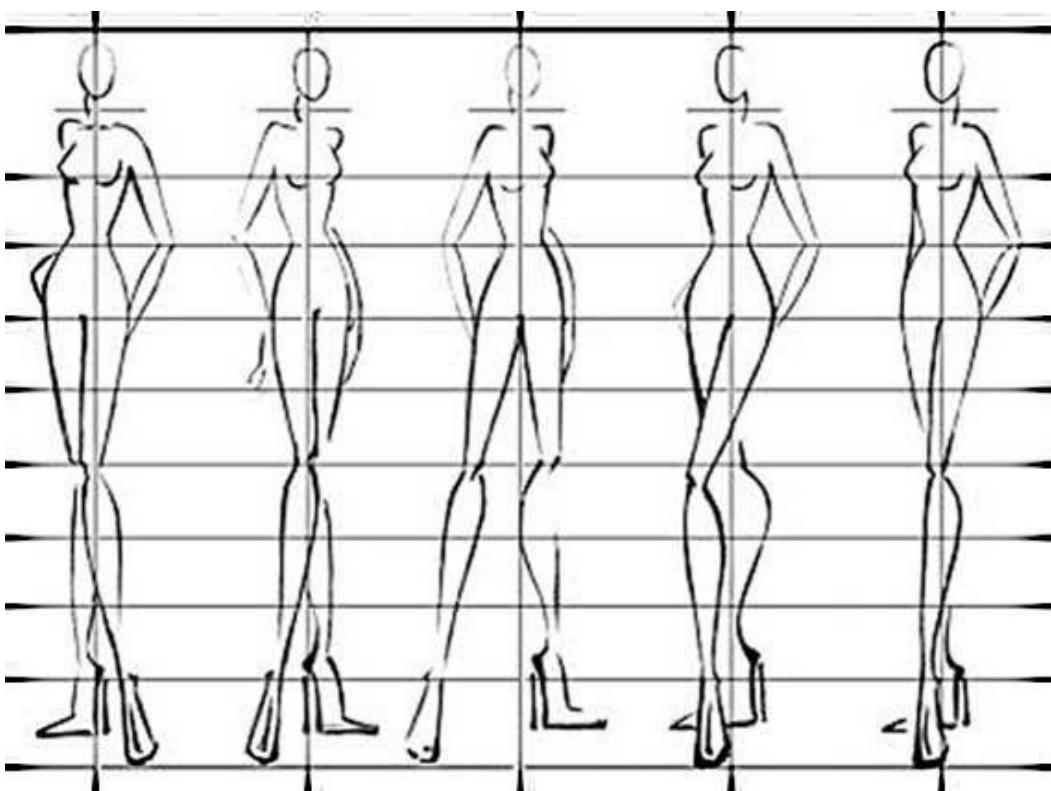
Bütün zamanlarda insan bədəni dəb stilizasiyasının obyekti olmuşdur, yəni təbii proporsiyalar bilərkəndən təhrif edilmişdir ki, onu dövrün estetik idealına yaxınlaşdırınsınlar. İnsan bədəninin stilizasiyasının ən əlçatan vasitəsi geyimdir.

Geyimin formasını insan figuru və müasirlərimizin onun proporsiyasının gözəlliyi barədə təsəvvürleri müəyyən etdiyi üçün dəbli kostyumu lahiyələndirərkən əsas kostyum kütləsinin yerləşdirilməsi barədə düşünmək lazımlı – məsələn, memarlıqda, yaxud texnikada olduğu kimi – axı insan bədəni özlüyündə özünün şaquli xəttə nəzərən hissələrin müəyyən nizamlanmış sistemdir.

Lakin bu, heç də hər bir hazırlanılan kostyumda harmonik proporsiyaların yeni variantlarının axtarışını istisna etmir. Kostyumun ümumi kompozisiyası üzərində ümumi iş onun siluetinin müəyyən edilməsindən başlayır. Geyimin hazırlanması üçün yaradıcı ideyadan və istifadə olunan materialların plastik xüsusiyyətlərindən asılı olaraq, dizayner yumşaq, yaxud sərt forma seçilir və onu iri hissələrə – kofta və ətəyə (yaxud şalvara) bölür, bu hissələrin kəmiyyət nisbəti, həmçinin məməlatın uzunluğunun onun eninə nisbəti bütün kostyumun proporsional quruluşunun əsasıdır.



*Şəkil 1.10 Kişi fiqurunun
eskizinin qurulması*



Səkil 1.11. Müxtəlif formada qadın figurunun eskizinin qurulma ardıcılılığı

Sonra formanın kiçik hissələri – yaxalıq, qol siluetinin ümumi kütləsi ilə tutuşdurulur. Sonrakı proporsiyalandırma formanın onun detallara görə bölgüsünü müəyyən edən üfüqi və diaqonal xətləri vasitəsilə təşkili yolu ilə gedir.

Müxtəlif elementlərin proporsional nisbətlərinin düzgün seçimi kostyumu və həmin kostyumu geymiş insanın figurunu başa düşmək mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Kostyumun hissələrinin və elementlərinin uyğunluğu və uğurlu təşkili insanın figuruna cazibədarlıq verməyə, xarici görünüşün bəzi qüsurlarının örtülməsinə kömək edir.

Bundan əlavə, bədii-layihə yaradıcılığında proporsiyalandırmadan geyimin çıxış formasının modifikasiya axtarışları üçün vasitə kimi istifadə olunur. Formanın ayrı-ayrı ölçülərinin və onun fragmentlərinin proporsional nisbətini dəyişməklə onun tamamilə yeni obrazlı ahənginə nail olmaq mümkündür.

Kostyumun formasının modifikasiyası onun sonrakı inkişafına, başqa çalarla digər formaya keçidinə gətirib çıxarırlar. Beləliklə, proporsiyalandırma formayaranmanın aktiv hərəkət edən vasitəsinə çevrilir. Bu proses dəb deyilən fenomenin mahiyyətini təşkil edir.

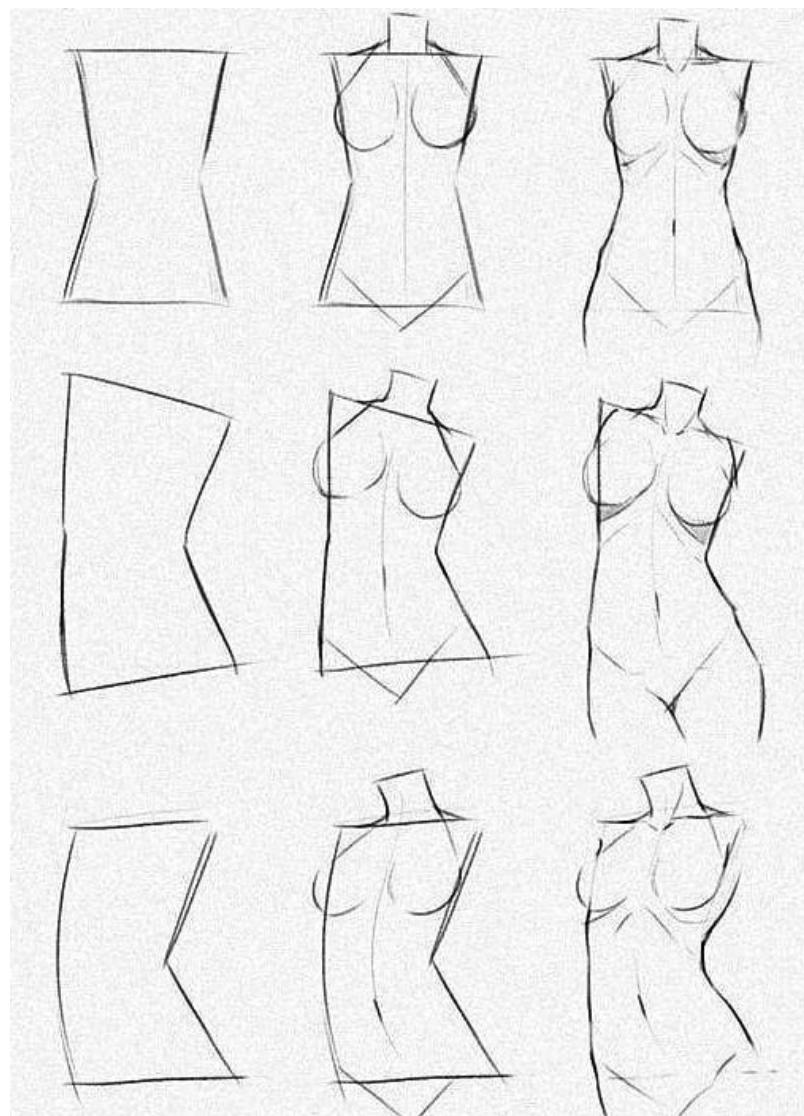
1.4. Müxtəlif insan fiqurlarını təsvir edir.

➤ Boyun hissələrinə olan nisbətləri

Bədənin düzlənmiş vəziyyətində boynun ön tərəfdən çənədən böyük körpükükaltı çuxuruna qədər olan məsafəsi başın hündürlüğünün yarısına bərabərdir.

Gövdən öndən görünüşdən baxdıqda başın üç dəfə hündürlüyüünə bərabərdir, arxa görünüşdən isə gövdənin hündürlüyü başın üç yarımla hündürlüyüünə bərabərdir. Gövdənin ön tərəfdən frontal nisbətləri aşağıdakı kimi bölünür(Şəkil 1. 12):

- Körpük səviyyəsindən keçirilən xətt ilə döş əzələsinin aşağı kənarından keçirilən xətt arasında olan nahiyyə başın bir dəfə hündürlüyüünə bərabərdir.



Şəkil 1.12. Gövdənin ön görünüşdən eskizinin qurulması

- Böyük döş əzələsinin xəttindən göbəyə qədər olan nahiyyə yenə də başın bir dəfə hündürlüyünə uyğundur.
- Gobəkdən keçirilən xətt ilə qasıq qövsündən keçirilən xətt arasındaki nahiyyə başın bir dəfə hündürlüyünə bərabərdir.
- Gövdənin arxa tərəfdən frontal nisbətləri isə belə bölünür:
- Kürək sümüklərinin yuxarı kənarından keçirilən xətt ilə kürək sümüklərinin aşağı nöqtələrindən keçirilən xətt arasındaki nahiyyə başın bir dəfə hündürlüyünə bərabərdir.
- Kürək sümüklərinin aşağı nöqtələrindən qarnın xarici çəp əzələsinin orta səviyyəsindən keçirilən xəttə qədər uyğun olan məsafə (qeyd etmək lazımdır ki, bu xətt ön tərəfdən göbəkdən keçirilən xəttin səviyyəsinə uyğundur) yenə başın bir dəfə hündürlüyünə bərabərdir
- Qarnın xarici çəp əzələsinin orta səviyyəsindən onurğanın axırına və ya büzdümə (qasıq qövsünün arxa hissəsi) qədər olan məsafə yenə də başın bir dəfə hündürlüyünə bərabərdir və büzdümdən böyük sağrı əzələlərinin aşağı kənarına qədər olan məsafə başın hündürlüyünün yarısını təşkil edir.



Tələbələr üçün fəaliyyətlər

- Kişi və qadın fiqurunun proporsiyalarının eskizlərini qurun. Rəsmləri lövhədə asaraq müzakirə edin. Aparıcı geyim siluetlərini qeyd edin.



- Müxtəlif formada qadın fiqurunun eskizini qurun. Tamamlanmış eskizləri auditoriyada müzakirə edin.
- Sınıfdə hər bir tələbə insan skeletinin müxtəlif görünüşdə A3 formatında vərəqdə eskizini qursun. Eskizi strixləyin və tamamlayın. Tamamlanmış eskizləri molbertlərə qoyaraq auditoriyada müzakirə edin.
- İki qrupa bölünün. Hər qrup A3 formatında vərəqdə müxtəlif boy qadın siluetinin eskizini qursun. Qurulmuş eskizləri strixləyin və tamamlayın. Planşetlərə asaraq auditoriyada müzakirə edin.
- Altı qrupa bölünün. Hər qrupa ardıcılıqlı olaraq altı aparıcı geyim siluet formaları olan düz siluet, trapez görkəmli siluet, yarıyapışqan siluet, yapışan siluet, siluet-X, qum saatı silueti təqdim edilir. Müəllim tərəfindən verilmiş vaxt ərzində təqdim edilmiş siluet formalarını istifadə edərək geyim eskizini layihələndirin.
- Beş qrupa bölünün. Hər bir qrup müxtəlif ayaqüstü insan fiqurlarının eskizlərinin çəkilmə ardıcılığını layihələndirsin və təqdimat hazırlasın. Dərsdə təqdimatları nümayiş etdirin və təhlil edin.
- İki qrupa bölünün. Hər qrup ayrılıqda konstruktiv qurşaqlar haqqında təqdimat hazırlasın. Dərsdə auditoriyada təqdimatları nümayiş etdirin və müzakirə edin.
- Sınıfdə hər bir tələbə müxtəlif stilizə olunmuş fiqurun təsviri ilə kostyumun eskizini layihələndirsin. Qurulmuş kostyum eskizlərini strixləyin, rəngləyin və tamamlayın. Tamamlanmış eskiz layihələrini planşetlərə asaraq auditoriyada nümayiş etdirin və təhlil edin.



Qiymətləndirmə

- ✓ İnsan fiqurunun eskizinin qurulma ardıcılılığı necədir?
- ✓ Konstruktiv qurşağılar hansılardır?
- ✓ İlk insan fiqurunun qurulması kanonu necədir?
- ✓ İlk insan fiqurunun qurulması kanonunu kim təklif etmişdir?
- ✓ Aparıcı geyim siluetləri hansılardır?
- ✓ Proporsiyanın eskizdə əhəmiyyəti nədir?
- ✓ Boynun və gövdənin bədən hissələrinə olan nisbətləri necədir?
- ✓ Siluet eskizi necə qurulur?
- ✓ Qadın fiqurunun proporsiyalarının sxeminin qurulma ardıcılığı necədir?
- ✓ "Qədimlərin kvadratı" anlayışı nədir?
- ✓ Eskizdə stilizə edilmiş fiqurun qurulması ardıcılığı necədir?
- ✓ Altı aparıcı geyim siluetlərinin formaları hansılardır?
- ✓ Geyim eskizlərinin qurulmasında proporsiyanın əhəmiyyəti nədir?
- ✓ Həndəsi proporsiyalar haqqında məlumat verin.
- ✓ Rasional proporsiyalar haqqında məlumat verin.
- ✓ İrrasional proporsiyalar haqqında məlumat verin.



TƏLİM NƏTİCƏSİ 2

Eskiz xətlərini bilir və onu çəkməyi bacarır.

2.1. Statik formada insan fiqurunu eskizdə təsvir edir.

➤ Simmetriya və asimmetriya

Dizaynerin əsas vəzifəsi harmonik kostyumun yaradılmasıdır. Məmulatın kompozisiya bütövlüyü, onun tarazlığı nəzərdə tutulur, yəni formanın bütün elementləri və hissələri balanslaşdırılmış olur. Kostyumun kompozisiya tarazlığı formanın əsas kütləsinin onun mərkəzinə nəzərən bölünməsindən birbaşa asılıdır.

İnsan fiqurunun tarazlığının əsas şərtlərindən biri onun simmetrikliyidir.

Simmetriya eyni, bərabər hissələrin bir-birinə nəzərən qanuna uyğun yerləşməsidir. Təbiətdə və incəsənətdə bir neçə simmetriya növləri mövcuddur. Bunları ardıcıl olaraq nəzərdən keçirək.

Mərkəzi simmetriya. Belə növ simmetriyada bərabər hissələr mərkəzi nöqtə ətrafında yerləşir və onun ətrafında dönərkən onlar tamamilə uyğunlaşırlar. Belə simmetriyaya nümunə dairəyə daxil edilmiş müxtəlif rozetkalardır.

Güzgü simmetriyası. Bu qavrayış üçün ən sadə və geniş yayılmış simmetriya növüdür. Bu halda predmetin və ya kompozisiyanın bir yarısı sanki başqasının güzgündəki əksi olur; belə simmetriya növünə nümunə insan fiqurunun hərəkətsiz vəziyyətdə şaquli xətt üzrə frontal siluetinin simmetriyasını göstərmək olar.

Vint və spiral simmetriya. Belə simmetriya növündə kompozisiya elementlərin mərkəz ətrafında fırlanması və eyni zamanda həmin mərkəz ətrafında hərəkəti yolu ilə yaradılır, spiral simmetriyada elementlər bir səth üzərində yerlərini dəyişərək tədricən mərkəzə yaxınlaşırlar.

Simmetriya formanı təşkil edən, nizamlayan, dayanıqlı və sabit edən ən parlaq kompozisiya vasitələrindən biridir. Kostyumda simmetriyanı müxtəlif təzahürlərdə müşahidə etmək olar: siluetdə, konstruksiyada, detalların yerləşdirilməsində (ciblərin, klapanların, kiçik poqonların), dekorativ işləmələrin, rəng ləkələrinin bölünməsində.

Təbiətdə simmetriyanı müşahidə edib dərk edərək insan onun gözəlliyini özünəməxsus nizamın və qanuna uyğunluğun şərti kimi qavramağa başlamışdır. Lakin insan psixologiyası elə qurulub ki, bir tərəfdən o, nizama səy göstərir, digər tərəfdən isə çalışır ki, necə olursa-olsun nizamı pozsun, daha doğrusu, hansı bir detal iləsə onu canlandırırsın.

Gözəlliyin mahiyyətinin yalnız simmetriyaya müncər edilməsi onun məzmununun zənginliyini məhdudlaşdırır. Həqiqi harmoniya əskiklərin vəhdətindən ibarətdir, deməli, predmetin gözəlliyini simmetriya ilə keyfiyyətin və onun əksi olan asimetriyanın nisbəti müəyyən edir.

Asimetriya kompozisiyanın vasitəsi olub burada hissələrin bərabərliyi və onların eyni cür yerləşməsi bir-birinə oxşayan hissələrin görmə tarazlığı ilə əvəzlənir.

Asimetriya prinsipinə əsasən qurulmuş kostyumun kompozisiyası – daha mürəkkəbdır. Asimetriya ifadəsini müxtəlif təzahürlərdə tapa bilər. Formasına və biçilməsinə görə geyim xüsusi baxımlılığa və orijinallığa malikdir, formaya və biçimə görə asimetrikdir. Bu cür həll gənclər komplektləri üçün (məsələn, 2.1-ci şəkildə olduğu kimi), həmçinin üstünlüğün praktikliyə deyil, obrazlılıq və orijinallığa verildiyi ziyaflət geyimləri üçün səciyyəvidir.



Şəkil 2.1. Asimetrik kostyumun eskizi

Kostymda asimetriya çox zaman formanın daxili hissələrə bölünməsi hesabına əldə olunur – üfüqi, şaquli və xüsusilə diaqonal. Bu effekti parçaların rəngi, şəkli və fakturası sayəsində gücləndirmək mümkündür (Şəkil 2.2).

Simmetrik formada asimetrik başlanğıca cib, klapanlar, düymələr, yaxalıq, koketkalar və büzmə kimi funksional və dekorativ detalların eyni cür yerləşdirilməməsi hesabına nail olmaq mümkündür.



*Səkil 2.2. Asimetrik paylanmış müxtəlif fakturalı
parçanın istifadəsi ilə kostyum eskizi*

Simmetrik kostyumun kompozisiyاسını aksessuarların istifadəsi ilə asan şəkildə daha aktiv və dinamik etmək olar. Asimetrik sarılmış yaylıq, yaxud şərf, çanta – bütün bu detallar onların daşınması manerası sayəsində simmetrik kostyumun yeknəsəqliyini pozur və kompozisiyada vurğuya çevirilir.

Praktik funksiyasının estetik funksiya üzərində üstünlük təşkil etdiyi gündəlik məişət geyimi daha çox simmetrik kompozisiyaya malikdir. Bu, onunla bağlıdır ki, kompozisiyanın asimetrik həlli nəinki kostyumun layihələndirilməsini, həm də çox zaman ondan praktik istifadəni də çətinləşdirir.

Simmetrik geyim daha rahatdır, amma bir qədər darıxdırıcıdır. Bu ziddiyəti həll etməyə dissimmetriya, yəni simmetriyanın qismən pozulması kömək edir. Simmetrik sistemdə istənilən kənaraçixma, ən kiçik detalin belə götürülməsi, yaxud əlavə edilməsi diqqətin cəlb edilməsinə, kompozisiyaya müəyyən gərginlik gətirməyə qadirdir.

Dissimmetriya kompozisiyanın bədii vasitəsi kimi simmetrik formanın həddən çox ciddi təəssürat yaratdığı zaman istifadə olunur. Dissimmetrik vurğu funksional detal (məsələn, klassik pencəkdə yaylıq cibi), dekorun şəkli, həmçinin aksessuar – kəmər, yaylıq, yaxud kiçik şərf, bijuteriya və s. ola bilər. 2.3-cü şəkildə dissimmetrik element kimi mərkəz üzrə taxılmış kəmərin olduğu kostyumun təsviri verilir.

➤ Kontrast və nüans

Kompozisiya dedikdə, onun hər bir elementinin təcrid olunmuş şəkildə deyil, əksinə başqa elementlər və formaların əhatəsində, onlarla qarşılıqlı əlaqədə yerləşməsidir. Bununla əlaqədar olaraq, tamaşaçı kompozisiyanı qavrayarkən onun elementlərini bir-biri ilə müqayisə edir.

Kompozisiyanın tərkib hissələrinin bir-birinə qarşı qoyulmasının aşağıdakı variantları mümkündür: **eyniyyət, kontrast və nüans**.

Bunlardan daha çox ifadəli və fəal olanı kontrastdır. Tərifinə görə, kontrast iki eynicinsli xassələr arasında daha qabarlıq fərmdir. Belə ki, məsələn, elementlərin kontrast münasibətlərindən söhbət gedərkən böyükələ kiçiyin, tündlə açığın, hamarla kələ-kötürlüyün müqayisəsindən bəhs edilir.

Kontrastlığın dərəcəsinin seçimi dizaynerin bədii duyumu və praktiki təcrübəsi ilə müəyyən edilir və daha çox layihələndirilən predmetin təyinatından asılıdır. Kontrastın kifayət etməməsi kompozisiyanı lazımı ifadəliliklə təmin etmir, kontrastın həddən artıq olması isə kompozisiyanın vəhdətini poza bilər. Ona görə də kontrastlığın ölçüsü kompozisiyanın bütövlüğünün saxlanması tələblərilə məhdudlaşdırılmalıdır.

Kontrastın əksi nüansdır, yəni predmetin eynicinsli keyfiyyətləri arasında zəif ifadə olunan fərmdir, "Nüans" sözünün özü "kənaraçixma", "zorla nəzərə çarpan keçid" mənasını verir. Məsələn, qara və ağ rənglərin müqayisəsi zamanı yalnız bu iki ton və onlar



Şəkil 2.3. Dissemmetrik detalın – kəmərin istifadəsi ilə kostyum eskizi

arasındaki kəskin sərhəd qavranılır. Nüans nisbətində isə həmişə bozun dərəcəliliyi vasitəsilə ardıcıl olaraq ağdan qaraya kecid mövcuddur.

Əgər kompozisiyada elementlərin formasına, fakturasına, rənginə və başqa xüsusiyyətlərinə görə tam oxşarlıq varsa, onda söhbət eyniyyətdən gedir. Kontrastı, nüansi və eyniyyəti kompozisiyanın ifadəlilik vasitəsi kimi seçərkən dizayner bir çox faktorları – predmetin funksiyasını, onun konstruksiyasını, obrazlı həllini rəhbər tutur.

Bir kompozisiyada eyni zamanda həm kontrast, həm nüans, həm də eyniyyət mövcud ola bilər. Məsələn, əgər kompozisiya mərkəzini ayırib və ona yerdə qalan elementləri təbə etdirmək lazım gələrsə, başlıca element öz növbəsində öz aralarında nüans, yaxud hətta eyniyyət münasibətlərində olan ikinci dərəcəli elementlərə kontrast olmalıdır.

Kostyum kompozisiyasında kontrast, yaxud nüans barədə qərar həmişə kostyumun təyinatından və ümumi bədii ideyasından aslidir, deməli, müəllifin tamaşaçıya və lahiyələndirilən geyimin gələcək yiyəsinə vermək istədiyi ovqatdan aslidir.

Kontrast kompozisiyası daha fəaldır ona görə ki, iki başlangıçın toqquşması formaya ifadəlilik verir, ona nəzəri daha çox cəlb etdirir, adilikdən fərqləndirir. Ona görə də kompozisiyası kontrasta əsaslanan kostyum həmişə qeyri-adidir, orijinaldır və yalnız bir məqsəd güldür – onun yiyəsini fərqləndirsən.

Nüans isə kompozisiya vasitələri içərisində ən incəsi, zərifidir. Nüans münasibəti elementləri olan kostyum gözə çarpmır, onun estetik üstünlükleri o saat açılmır, diqqətlə nəzərdən keçirməyi vacib sayır. Nüans çox zaman zərifliyə nail olmağın başlıca vasitəsi kimi çıxış edir.



Şəkil 2.4. Kütləsinin aşağı və yuxarı hissələrinin kontrast münasibəti "X" siluetli kostyumun eskizi



Şəkil 2.5. Nüans rəng həllinin istifadəsi ilə kostyumun eskizi

Beləliklə, belə bir nəticə hasil olur: kontrastın, yaxud nüansın seçilməsi daha çox kostyumin funksional təyinatı və onu yiyəsinin yaş qrupu ilə müəyyən edilir. Kontrast prinsipindən təntənəli hadisələr məqsədilə, həmçinin fəal istirahət və idmanla məşğul olmaq üçün geyim hazırlanarkən istifadə olunmalıdır.

Eyni zamanda olduqca zöbqsüz geyim işgüzar şəraitdə yersiz, hətta ədəbsiz görünəcək, ona görə də gündəlik işgüzar kostyumu nüans prinsipi əsasında işləmək yaxşı olardı.

Digər tərəfdən, kontrast həlli geyim uşaqlara və gənclərə daha yaxşı yaraşır və onların orijinallığı, fərdiliyi, müəyyən maksimalizmə səyini əks etdirir. Yaşlı adamlar isə nəzəri çox cəlb etməyən, lakin elementləri nüans kompozisiyalı olan zərif geyimdə özlərini daha rahat hiss edirlər.

Kontrast və nüans kostyumda müxtəlif təzahürlərdə ifadə oluna bilər: onun plastikasının formasında, xarakterində, hissələrinin və elementlərinin ölçülərində, kostyumin hazırlanmasında istifadə olunan materialların fakturasında və s.

2.4 və 2.5-ci şəkillərdə yapışan siluet – X kostyumin təsviri verilmişdir. Hər iki halda incə bel formanı ölçüyə görə iki qeyri-bərabər hissələrə – yuxarı və aşağı hissələrə böлür. Birinci variantda (Şəkil 2.4) həcminə görə uzun şal və aşağıya doğru çox genişləndirilmiş baliq formalı geyimlə kontrast təşkil edir. 2.5-ci şəkildə göstərilən kostyum isə nüans prinsipi əsasında qurulmuşdur – qısa ətək ölçülərinə görə korsetdən o qədər də fərqlənmir. İkinci kostyum daha çox sakitlik təəssüratı yaradır.

2.6 və 2.7-ci şəkillərdə göstərilən kostyumlar rəng (tonal) kontrasti və nüansının ifadəlilik imkanlarını nümayiş etdirir.

Kostyumu lahiyələndirərkən nəzərə almaq lazımdır ki, kompozisiyanın aktiv vasitəsi olan kontrast yalnız bir, yaxud iki halda tətbiq oluna bilər, yerdə qalanları isə nüans prinsipi ilə təşkil olunmalıdır. Kontrastdan həm formada, həm tonda, həm rəngdə, həm də fakturada eyni zamanda istifadə olunması labüb olaraq kostyumin anlaşılmaz qavranılmasına, kompozisiyasında qarşılığa gətirib çıxarır, tamaşaçıda xoşagəlməz mənasızlıq və hədsizlik təəssüratı yaradır.

Kompozisiyada nüans, yaxud kontrast gərək həmişə dərk edilərək



Şəkil 2.6. Kontrast rəng həllinin istifadəsi ilə kostyumun eskizi

seçilsin və özünü doğrultsun. Kontrast daha aktiv kompozisiya yaratmağa imkan verir. Bundan əlavə, kontrastlı kompozisiya olduqca tez bir vaxtda psixoloji yorğunluq yaradır və bezdirir.

Eyni zamanda yalnız nüans əsasında qurulmuş kostyumun kompozisiyasına onu canlandırmaq naminə kontrast elementini daxil etmək lazımdır. Bir məmulatda iki əks başlangıcların birləşdirilməsi dizaynerə harmonik, ifadəli görünən formanın yaradılmasına kömək edir.



Şəkil 2.7. Nüans rəng həllinin istifadəsi ilə kostyumun eskizi

2.2. Müxtəlif formada geyimlərin eskizini çəkir.

➤ **Geyimin funksiyaları**

Geyim – insanın öz bədəninə ətraf mühitin müxtəlif təsirlərindən – istər isti, istərsə də soyuq, rütubət, toz və s. olsun – müdafiə üçün geydiyi məmulatlar məcmuəsidir. Bu məmulatlar müxtəlif bitki, heyvan, tikiş materiallarından, yaxud süni parçadan, dəridən və s. hazırlanır.

Geyimin əsas təyinatı qoruyucu funksiyasıdır. O, bu geyimi geyən insanın rahatlığını, orqanizminin sağlam vəziyyətini təmin etməlidir. Bu funksiya əvvəlkilərdən xeyli əvvəl yaranmış və insanların mövcudluğunu obyektiv şəraiti ilə şərtlənmişdir.

Öz bədənini qorumaq üçün insan həmişə əlinin altında olan materiala – yarpaqlara və otlara bürünmüdüür. Ovçu olandan sonra ibtidai insan geyim yaratmaq üçün öldürülmüş heyvanların dərisini öz tələbatına uyğunlaşdırmağa başlayır. Sonralar o, toxuculuğu kəşf edir ki, bu da yeni geyim formalarının inkişafında əsl sıçrayış əmələ gətirir.

Artıq ibtidai cəmiyyətdə din meydana gəlir, yəni insanların taleyini idarə edən hansısa ali qüvvələr haqqında təsəvvürlər yaranır. Xeyirxah qüvvələri özünə cəlb etmək və şər qüvvələrin təsirindən müdafiə olunmaq üçün insanlar kult və məişət predmetlərini, o cümlədən geyimi, xüsusi magik ornamentlərlə bəzəməyə başlayırlar.

Kostyumda ornamentin rəsmi və onun yerləşdirilməsi dəqiqlik olaraq ənənə ilə şərtlərnir və dərin mistik məna daşıyır. Geyim, həm də özünəməxsus qoruyucu olurdu. Bu onun ikinci funksiyasını – dini-mistik funksiyasını müəyyənləşdirirdi.

Lakin geyimi örtən dekor başqa bir məna da kəsb edirdi. O, kostyumu bəzəyir, onu daha yaraşlı edərək, bununla insanın gözəlliyə olan tələbini ödəyirdi. Bu isə geyimin estetik funksiyasıdır.

Sonralar bir-birinin ardınca gələn tarixi epoxalarda, cəmiyyətin bütün maddi mədəniyyətinin müxtəlif bədii üslublarla müəyyənləşdiyi bir vaxtda insanların şüurunda fərdin zahiri görünüşünün müxtəlif estetik idealları, harmoniya haqqında təsəvvürlər formalaşır.

Kostyumin sayəsində insanın zahiri görünüşü bəzən qəribə, təbiilikdən uzaq görkəm alındı. Həcmi böyüdən və saxlayan karkasların, bədəni sıxan və zahirən dəyişdirən korsetlərin və digər düzəldilmələrin sayəsində müxtəlif geyim formaları meydana gəlirdi. Müasirlərin ideal figur barədə təsəvvürlərinə uyğun kostyum silueti belə formalaşırıdı.

Cəmiyyətdə siniflərə bölünmənin meydana gəlməsi ilə insanın bu və ya digər sinfə, yaxud peşə qrupuna mənsubluğunun müəyyən edən geyimin sosial funksiyası təşəkkül tapmağa başlayır. Sinfı cəmiyyətin müxtəlif inkişaf mərhələlərində müxtəlif sosial təbəqələrin nümayəndələrinin geyimi formaca eyni idi, yalnız parçanın keyfiyyəti və bəzəmələrin zənginliyi ilə fərqlənirdi. Qotik dövrdən başlayaraq müxtəlif siniflərə mənsub insanların kostyumu artıq xeyli fərqlənirdi. Sinfı mənsubluqdan asılı olaraq, hətta

sərt şərtlər meydana gəlirdi, məsələn, baş geyimlərinin hündürlüyünü, yaxud ayaqqabıların burnunun uzunluğunu reqlamentləşdirən şərtlər ortaya çıxırı. Özü də məhdudiyyətlər qanun gücünə malik idi, bunların yerinə yetirilməməsi ölüm hökmünə qədər cəzalandırılırdı.

XX əsrin əvvəlində, xüsusilə Birinci Dünya müharibəsindən sonra bütövlükdə cəmiyyətin, eləcə də kostyumun demokratikləşməsi ilə ayrı-ayrı təbəqələrə mənsub insanlar real həyatda eyni cürə geyinirdilər. Bununla da geyimin sosial funksiyası öz əhəmiyyətini itirməyə başlayır. Lakin bu gün kostyuma görə, insanın peşəsi və onun sosial vəziyyəti barədə kimin fəhlə, kəndlə, qulluqçu peşəsinin nümayəndəsi olması haqqında fikir yürütütmək mümkündür.

Geyimin yerinə yetirdiyi funksiyalar, öz növbəsində ona olan tələbləri müəyyən edir. Geyimin utilitar əhəmiyyəti ondan rahat istifadə edilməsini nəzərdə tutur. Doğrudur, bu göstəricinin əhəmiyyəti tikiş məmulatlarının müxtəlif növləri üçün eyni deyil. Məsələn, belə tələb ziyafət geyimləri üçün iş, yaxud idman geyimlərindən xeyli dərəcədə az irəli sürürlər, amma hər bir halda estetik göstəricilər böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Estetik vəzifələri yerinə yetirəcək geyim gözəl zahiri görkəmə, öz siluetinə, proporsiyasına və detalların ölçüsünə, onların hazırlandığı parçaların rənginə və rəsminə uyğun olmalıdır. Geyim insanların zahiri ləyaqətini göstərməli və mümkün qüsurları örtməlidir.

Məmulatın möhkəmliyi, uzun müddət istifadəsi, geyimin gigiyenikliyi (rütubəti hopdurmaq, hava buraxmaq, istiliyi saxlamaq qabiliyyəti) kimi göstəricilər çox mühümdür.

Geyimin iqtisadi göstəriciləri də az əhəmiyyət kəsb etmir. Tikiş məmulatlarının qiyməti, dəyəri alıcıya əlçatan olmalı, eyni zamanda onun hazırlanması istehsalçıya kifayət qədər fayda verməlidir.

Yuxarıda sadaladığımız bütün göstəricilərin məcmusunu nəzərə alaraq, geyimin keyfiyyəti barədə fikir söyləmək mümkündür. Ölkəmizdə tikiş məmulatlarına olan tələblər, eləcə də geyimin istehlak və istehsal göstəricilərinin qiymətləndirilməsi tikiş sənayesində qüvvədə olan standartlarda və texniki şərtlərdə ehtiva edilmişdir.

➤ **Geyimlərin təsnifikasi**

Müasir geyimlər çoxlu sayıda funksiyaları yerinə yetirir. Onlar təyinatına görə də müxtəlifdirler. Onun çoxcəhətliliyini yaxşı bilmək və hər bir tikiş məmulatları qrupuna verilən tələbləri müəyyənləşdirmək üçün geyimi təsnif etmək qəbul olunmuşdur. Təsnifat deyərkən bütün geyim assortimentinin hansısa əlamətə görə bölünməsi başa düşülür (Şəkil 2.8-2.14).

Hər şeydən əvvəl, geyimin bütün növlərini onların istifadə sahələrindən asılı olaraq aşağıdakı siniflərə bölmək olar:

- Səhnə, yaxud teatr geyimi – artistlərin səhnədə, yaxud teatr tamaşalarında çıxışları üçün hazırlanır (Şəkil 2.10-2.12);
- İş geyimi – müəyyən işlərin yerinə yetirilməsi üçün müxtəlif peşə adamlarının geyinməsi nəzərdə tutulan xüsusi geyimdir (Şəkil 2.13);
- Formalı geyim – öz xidməti borclarını icra edərkən uniformanı geyməyi nəzərdə tutan peşə adamlarının geyimidir;
- İdman-məşq geyimi – idmançıların məşq və yarışlar zamanı geyinməsini nəzərdə tutan və onların rahat hərəkətinə imkan yaradan geyimdir (Şəkil 2.9);
- Məişət geyimi – müxtəlif həyat vəziyyətlərində geymək üçün istifadə olunur (Şəkil 2.14).



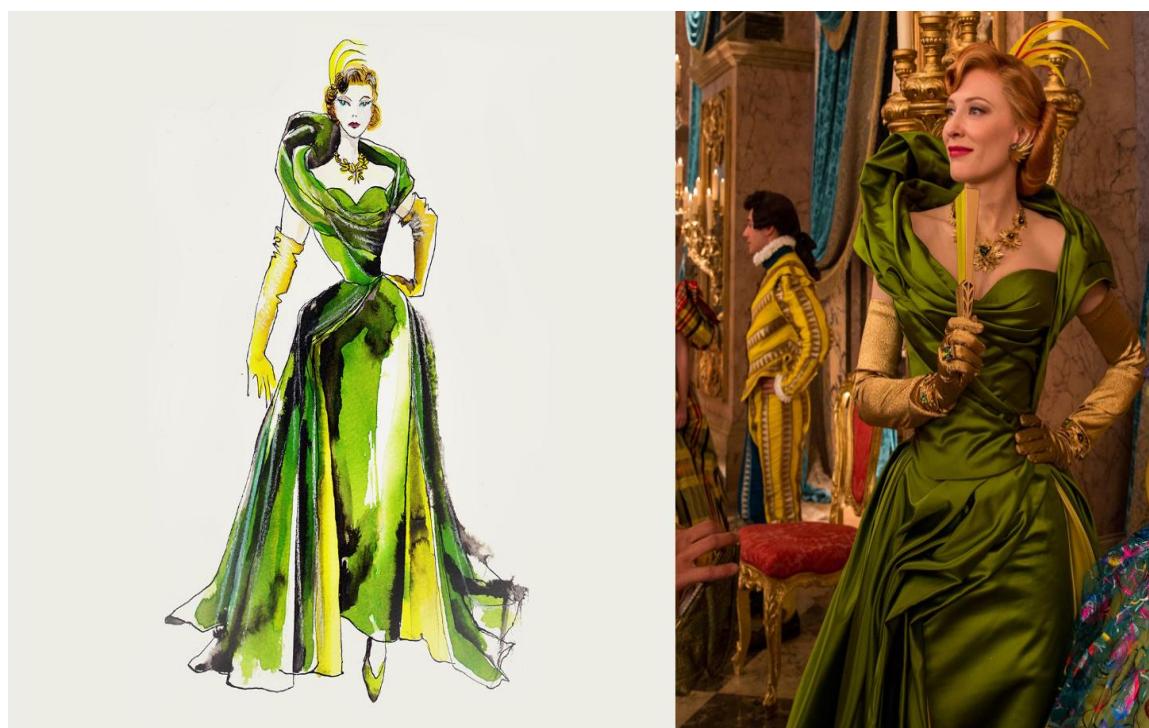
Şəkil 2.8. Rəqs geyimin eskizi



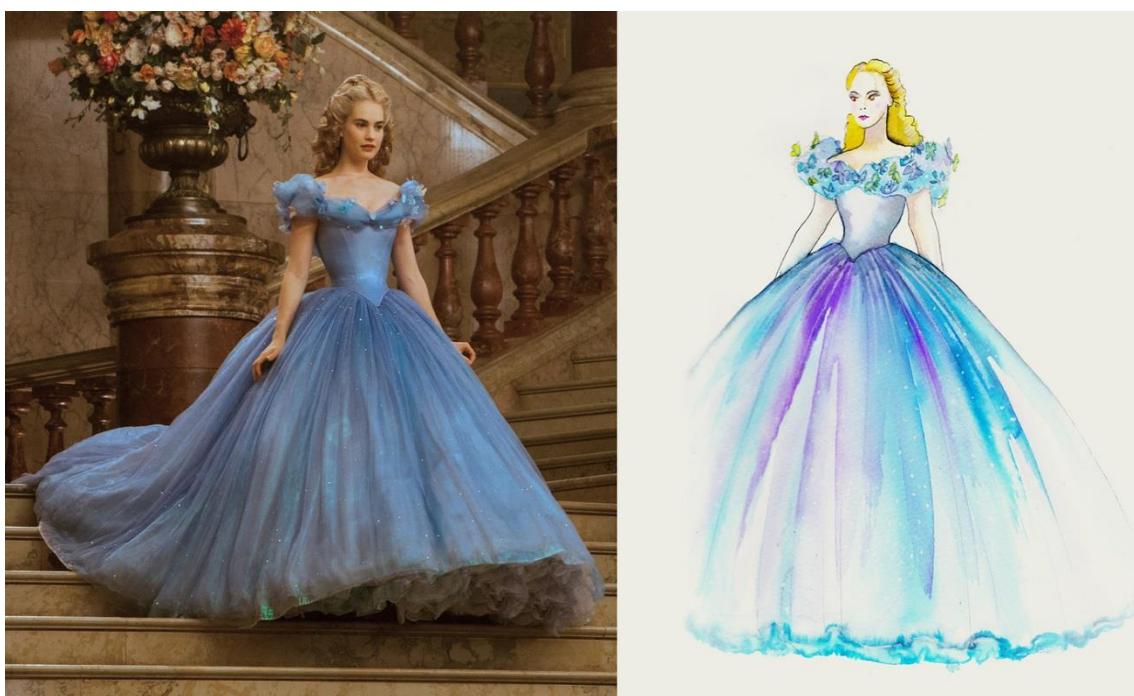
Şəkil 2.9. İdman-məşq geyimin eskizi



Şəkil 2.10. Səhnə geyimin eskizi



Şəkil 2.11. "Sinderella" filminde səhnə geyiminin eskizi



Şəkil 2.12. "Zoluşka" filminde səhnə geyimin eskizi

Tikiş məməlatlarının assortimentində məişət geyimləri aparıcı yer tutur, o, ən çox müxtəlifliyi ilə seçilir. Öz növbəsində istismar şəraitindən asılı olaraq, məişət geyimləri aşağıdakı alt siniflərə bölünür:

- Üst məməlatları – pencəklər, jaketlər, palto, plaşlar, gödəkcələr və ilin sərin vaxtında geyinmək üçün nəzərdə tutulan digər geyim növləri;
- Yüngül məməlatlar – paltarlar, köynəklər, yubkalar, şalvarlar və s., yəni isti vaxtlarında, ya da üst məməlatlarla geyilən geyim növləri;
- Alt məməlatlar – birbaşa bədənə geyilən geyim növləri, yəni alt paltarı, gecə köynəkləri, pijama və s. aiddir.
- Korset məməlatları – bədənə müəyyən parametrlər və forma verməyə kömək edən geyim növləri, bunlara büstqalterlər, incəlik verən korsetlər və s. aiddir;
- Baş geyimləri – aksessuarlar, yəni geyimə əlavə edilən tikiş məməlatlarının xüsusi növü aiddir.



Şəkil 2.13. İş geyimi – Stüardessa geyiminin eskizi

Predmet ümmumiliyinə görə bütün geyimlər bu qruplara bölünür – palto geyimləri, paltar geyimləri, şalvar geyimləri və s.

Mövsümü əlamətlərə görə geyim bu növlərə bölünür – qış, demisezon, yay, mövsümdən kənar, yəni ilin fəsillərindən asılı olmayaraq geyilən geyimlər.

Təyinatı baxımından geyimi tiplərinə görə fərqləndirirlər – ziyafət geyimi, gündəlik, ev paltarı, idman, məişət geyimləri (məşq zamanı idmançıların xüsusi geyimi ilə qarışdırılmamalıdır).



Səkil 2.14. Məişət geyimlərinin eskizi

Təbii ki, tikiş məmulatlarının hər bir bölgüsünün öz xüsusiyyətləri və tələbləri var ki, bunlar da onların müəyyən funksiyalarının prioritetində, müxtəlif keyfiyyət göstəricilərinin əhəmiyyətində, modellərin bədii səviyyəsində və dəbin istiqamətlərinin uyğunluğunda və s. özünü göstərir. Öz növbəsində bütün bu tələblər məmulatın istehsal vasitələri seçimini müəyyən edir.

2.3. Modeldəki müxtəlif konstruktiv dekorativ xətləri təsvir edir.

➤ Eskizləndirmədə qrafik vasitələr və üsullar

Eskizləndirmə – dizaynerin geyimin bədii layihələndirilməsinin qrafik mərhələsidir, bu iş ondan kifayət dərəcədə səviyyəli təsviretmə bacarığı tələb edir. Dizayner kostyumun eskizlərinin təsvir zamanı ifadəliliyin müxtəlif vasitələrindən və üsullarından istifadə edir.



Şəkil 2.15. Qrafik geyim eskizinin qurulma ardıcılılığı

Bu vasitələrin sayı olduqca çoxdur. Eskiz qrafikasının yerinə yetirildiyi texnikanın seçimi eskizin, əsasən, təyinatından və kostyumun, yaxud kolleksiyanın xarakterindən aslidir. Ona görə də eskizləndirmə praktikasında daha tez-tez istifadə olunan ən mühüm ifadə vasitələri ilə tanış olacağıq (Şəkil 2.15).

➤ Xətt və ləkə. Qrafik fakturalar haqqında anlayış

Kostyum eskizinin yaradılması üsulları və vasitələri nə qədər rəngarəng olsa da, başlıca bədii vasitə xətdir. Yaxşı rəssam çəkən xətt güclü emosional təsir vasitəsinə çevirilir. Canlı, ifadəli, ekspressiv xətt nəinki kostyumun formasına diqqəti cəlb edir, həmçinin layihələndirilən modelin obrazlı fikrinin daha dolğun açılmasında dizaynerə kömək edir (Şəkil 2.16).

Xətti nöqtənin müstəvidə hərəkətinin izi kimi müəyyənləşdirmək olar. Xətlər müxtəlif xarakterə malikdir: düz, əyri, ziqzaqvari, yaxud sınıq xətlər mövcuddur. Öz növbəsində əyri xətlər daimi radiuslu əyrilik əyrisinə bölünür – bunlara dairələr və qövs,

dəyişən əyrilik aiddir. Sonuncular hiperbolalar, parabolalar, spirallar və ixtiyari əyrilərdən ibarətdir (Şəkil 2.17).

İstiqamətinə görə üfüqi, yaxud diaqonal, şaquli və maili xətlər fərqləndirilir.

Maraqlıdır ki, bütün xətlər plastik xarakterindən və istiqamətlərindən asılı olaraq, öz obrazlı – emosional yükünü daşıyaraq tamaşaçının psixikasına müxtəlif təsirlər göstəririrlər.

Belə ki, məsələn, düz üfüqi xətlər üfüqlə assosiasiya edilərək tamaşaçıya rahatlıq, sabitlik, dayanaqlılıq hissi oyadır; düz şaquli xətlər səy, dinamiklik hissi oyadır, onlar formaya qamətlik verirlər; düz maili xətlər dayanaqsızlıq, tədrici hərəkət hissi yaradır, özü də bu xətlər nə qədər mailidirsə, hərəkət bir o qədər fəal qavranılır.

Plastikaya görə ən gərgin sınan xətdir, o, həmişə özündə aqressivlik elementini daşıyır.

Əyri xətlər tamamilə başqa cür qəbul edilirlər. Daimi radiuslu əyrilər rəvan sakit hərəkəti ifadə edir.

Dəyişən radiuslu əyrilər özlərində fəal dinamizmi, gərginliyi, qeyri-müntəzəmliyi, azalan, yaxud artan hərəkəti daşıyırlar. Bundan əlavə, dəyişən radiuslu əyrilərə, həmçinin yellənmə, firlanma və inkişaf əlamətləri xasdır.

Qapalı xətlər öz daxillərində ləkə yaradırlar. Beləliklə, ləkə müstəvinin qapalı xətlə məhdudlaşmış hissəsinə deyilir. Belə bir tərif də vermək olar: ləkə müstəvidə xəttin hərəkətinin izidir.

Hər bir rəsmidə motivin ləkəsi, yəni təsviri işarənin və fonun ləkəsi fərqləndirilir. Abstrakt, yaxud formal xarakterli bir çox kompozisiyalarda fona və rəsmə bölünmə olduqca şərtidir. Yaxın yerləşən ləkələr bir-birilərindən rəngə, işıqlılığa, fakturaya görə seçilirlər.

Əgər bu fərqlər yoxdursa, onda ləkənin birləşdirilməsi bir ləkə kimi qəbul edilir.



Şəkil 2.16. Qrafik moda eskizi



Şəkil 2.17. Linear qrafik fakturaların nümunələri

Ləkənin qavranılmasının obrazlılığı, emosional xarakteri bu ləkəni yaradan xətlərin xarakterindən birbaşa asılıdır. Məsələn, əgər ləkələr düz vertikal və üfüqi xətlərdən yaranıbsa, dayanıqlı, statik qavranılır, əgər xətti dəyişən radiuslu əyri ilə qapasaq, dinamik ləkə əmələ gələr (Şəkil 2.18-2.20)

Nöqtə, xətt və ləkə – istənilən təsviri yaratmağa kömək edən qrafik elementlərdir.

Eskiz qrafikasında “qrafik faktura” anlayışı da mövcuddur. Bu, təsviri vərəqin səthinin müxtəlif qrafik işarələrlə doldurulması vasitəsini bildirir. Predmetlərin vizual və taktil (əl ilə yoxlamaq) hiss edilən real fakturalarından fərqli olaraq, qrafikada fakturaların fərqi barədə yalnız xəyali mənada danışmaq olar, ona görə ki, müxtəlif vasitələrlə doldurulmuş qrafik vərəqin səthi fiziki cəhətdən yekcins olaraq qalır.



Şəkil 2.18. Linear-ləkə qrafik fakturalarının nümunələri



Şəkil 2.19. Ləkə qrafik fakturaların nümunələri

Rəsmi və onun elementlərinin təsviri vasitəsinə görə qrafik fakturalar belə bölünürler:

Linear fakturalar – belə halda təsviri yaradarkən yalnız nöqtələr, yaxud xətlərdən istifadə olunur; xətlər müxtəlif yoğunluqda, müxtəlif xarakterli şəkildə və maililikdə olurlar; xətlər nə qədər qalındırsa, rəsm bir o qədər tünd alınır, ona görə də xətlərin

qalınlığını müxtəlif variantlarda işlətməklə müxtəlif işıqlıq münasibətlərini yaratmaq olar. Yalnız nöqtələr və xətlərlə yaradılmış fakturalar səthdə şəffaflıq, yüngüllük, zəriflik, yumşaqlıq duyğusu oyadır; linear faktura ilə yaradılmış səth güclü kontrastlardan məhrumdur və deməli, onun fəallığı azdır;

Ləkə fakturaları – belə halda xətt öz müstəqillik əhəmiyyətini itirir və yalnız qonşu ləkələri ayıran sərhədə çevrilir, belə fakturanın obrazlılığı tamamilə ləkənin xarakterindən asılıdır – o, düz, yaxud əyri xətlərdən yaranıb, düzgün həndəsi fiqurdurmu, yaxud sərbəst konfiqurasiyadır; belə fakturalar çox aktiv səslənir, onlar sərt və kontrastdırılar, ağır və çıxıntı kimi qavranırlar. Fakturanın bu növü daha çox eskiz qrafikasında istifadə olunur, çünki təsvir edilən səthin dekorativliyini və maddiliyini dolğun şəkildə verə bilir; fakturada xətlərin üstünlük təşkil etməsindən və ləkələrin fəallığından asılı olaraq, müxtəlif emosional rənglər almaq olar.

Qara – ağ eskizin işlənməsi zamanı bu və ya digər qrafik fakturanın seçilməsi kostyumun təsvir edilmiş obrazından və onun tikildiyi materialın keyfiyyətindən asılıdır.



Şəkil 2.20. Linear-ləkə fakturnalarının nümunələri

2.4. Milli geyimlərin eskizini hazırlayır.

➤ Geyimin meydana gəlmə tarixi

Arxeoloji qazıntıların materialları göstərir ki, geyimin ən sadə növləri hələ son paleolit dövründə meydana gəlmişdir. Arxeoloq alımların tapdıqları nəticəsində ibtidai insanların məişət predmetləri içərisində heyvanların dərisinin emalı üçün daş ərsin və sümükdən tikiş iynələri aşkar edilmişdir.

Geyimin hazırlanması üçün ilkin materiallar kimi əllərinin altında olanlardan – ot, bitkilərin yarpaqları, hətta ağac qabıqlarından istifadə olunurdu.

Sonralar, insan ovçu olandan öz geyimlərini öldürdüyü heyvanların dərisindən düzəltməyə başlayır. O dövrdə baş geyimləri üçün xammal da az “ekzotik” olmamışdır: deşilmiş qabaq, kokos qozlarının qabığı, tısbağanın qını və s.

Beləliklə, paleolit dövrünün insanları yalnız təbiətin verdiklərindən və demək olar ki, emalına ehtiyac olmayan materiallardan istifadə edə bilirdilər. Təbii ki, belə geyim çox primitiv olduğundan nə cins, nə də sosial əlamətlərinə görə seçilmirdi. İnsan sivilizasiyasının bu təkamülü dövründə kostyum yalnız insanın bədənini müxtəlif təsirlərindən qoruyan örtük rolunu oynamaya başlayır.

İnsan tərəfindən geyimlərin növlərinin inkişaf etdirilməsi prosesində keyfiyyət sıçrayışı neolit dövründə özünü göstərir. Məhz həmin dövrdə əyirmə və toxuculuq, yəni iplik və parça istehsalı kəşf edilmişdir. İlkin olaraq insan bu məqsədlə vəhşi bitkilərin liflərindən istifadə etməyi öyrənməyə başlayır.

Sonradan oturaq maldarlığa və əkinçiliyə keçid parçanın hazırlanmasının təkmilləşdirilməsinə imkan vermişdir. Həmin dövrdən onlar xammal kimi ev heyvanlarının – qoyunların, keçilərin yunundan istifadə etməyə başlayırlar. Bundan əlavə, mədəni bitkilərin – kətanın, çətənənin, pambığın liflərindən istifadə olunurdu. Tədricən geyimin hazırlanmasında parça əsas materiala çevrilir.

“Kostyum” materiallarının təkmilləşdirilməsi prosesi, təbii ki, kostyumun özünün də inkişafına kömək etmişdir. Qəribə görünən də, neolit dövründə hələ bu gün də mövcud olan və aktuallığını itirməyən geyim tiplərinin təşəkkülü başlamışdır.

Əvvəlcə parçanın bilavasitə insanın fiquruna yapışdırılmış bütöv tikəsindən ibarət sünə geyim meydana gəlmişdir.

Geyimin daha son tipi – pərdəli geyimdir. Pərdəli geyim başdan geyilirdi və ya qabaqdan yuxarıdan aşağıyadək kəsimi olan paltar idi.

Neolit dövründə ibtidai insanlar ilk dəfə olaraq ayaqqabından istifadə etməyə başlamışlar, o, olduğu kimi geyimə aid olmasa da, geyimin əsas aksessuarı (əlavəsi) olmuşdur. İlk ayaqqabı, əlbəttə, çox primitiv idi, o, ya sandal, ya da sadəcə ayağa bürünmüş heyvan dərisinin tikəsi idi.

Maraqlıdır ki, bu tarixi dövrdə insan cəmiyyətinin diferensiasiyasının ardınca geyimin də müxtəlif əlamətlərə – cins, sosial, əmlak əlamətlərinə görə bölünməsi baş verir. Beləliklə, artıq özünün ən erkən mərhələsində kostyum insanın ictimai həyatında baş verən bütün dəyişiklikləri əks etdirir.

Daha da mürəkkəbləşərək geyim əvvəllər ona xas olmayan yeni əhəmiyyət kəsb etməyə başlayır. İndi o, nəinki insanı müdafiə edir və onu öz tayfa üzvlərinin cəmiyyətdəki vəziyyəti barədə məlumatlandırır, həmçinin ibtidai insanların gözəllik tələbatını ödəməyə, yəni estetik rolü oynamaya başlayır.

İbtidai “dərzi” onu əhatə edən təbiətin gözəlliyini öz kostyumuna keçirməyə çalışır – onu artıq sadəcə geyimi hazırlamaq qane etmir, həm də onu əcaib formada və ustalıqla bəzəməyə səy göstərir.

Beləliklə, insan geyimi təbiətin xoşagəlməz təsirindən qorunmaq vasitəsi kimi kəşf etdiyi andan onun geyimin estetik və üslub rolu barədə düşüncələrə dalmasından o qədər də çox vaxt keçməyib. Kostyum bəşəriyyətin bilavasitə öz bədii dünyagörüşünü daha çox ifadə etdiyi obyekt olmuşdur.

Artıq ibtidai cəmiyyətdə geyim yalnız praktik vəzifələri səliqə ilə yerinə yetirən məişət predmeti olur. Kostyum dekorativ tətbiqi sənət əsərinə çevrilir. İlk dəfə olaraq uzaq neolit dövründə meydana gəlmiş öz zahiri görünüşünü kostyum vasitəsilə yaxşılaşdırmaq meyli özünün sonrakı inkişafını sivilizasiyanın tarixinin sonrakı mərhələlərində tapır.

➤ Folklor üslub

Folklor üslubu etnik üslub kimi də qəbul olunub. Folklor üsluba mənsub olan müasir geyim müxtəlif xalqların və epoxaların milli kostyumlarının ruhunda hazırlanır və onlardan əsas cəhətləri – sadəliyi və biçim rasionallığını, rahatlığı və forma funksionallığını, çoxqatlılığını, yüksək dekorativliyi götürürlər.

Etnik üslublu kostyum xalq geyimi üçün səciyyəvi olan aksessuarlardan – parlaq bijuteriyalardan, şərf və yaylıqlardan, kəmərlərdən, müxtəlif baş geyimlərin və ayaqqabilardan, toxunma corabın istifadə olunmasını nəzərdə tutur (Şəkil 2.21).



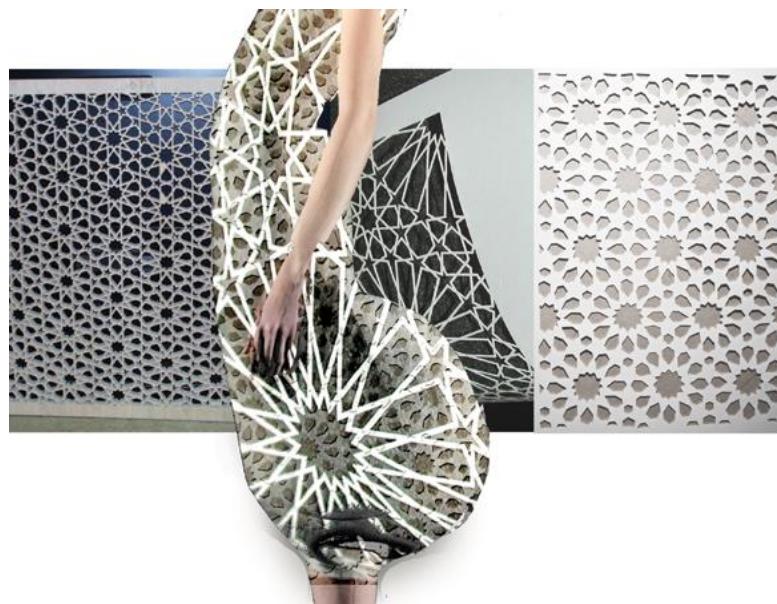
Şəkil 2.21. Folklor üslublu geyim nümunəsi

Folklor üslublu geyim adətən rahatlığı ilə seçilir, bu geyimdə insan özünü sərbəst, rahat, azad hiss edir. O, müasir şəhər sakininə çox müyəssər olmayan təbiətə yaxınlığı nəzərdə tutur. Bu keyfiyyətlər həmin geyimdən bağda, dəniz kurortunda, qış dağ turbazasında sərbəst istirahət şəraitində istifadə etməyi nəzərdə tutur.

Folklor üslublu geyimi gənclər xüsusilə çox sevirlər. Etnik üslub XX əsrin əvvəlindən xalq milli mədəniyyətinə ümumi marağın artdığı dövrdə və bununla yanaşı, xalq sənətini öyrənməyin, qoruyub saxlamağın, onun ən yaxşı nümunələrini muzeylərdə saxlamağın vacibliyinin başa düşüldüyü müasir dəbdə bərqərar olmağa başlamışdır. 60-cı illərin əvvəlində öz geyimlərinə milli kostyumların elementlərini daxil edən hippilərin sayısındə folklor üslubu daha geniş yayılmağa başlayır. O, vaxtdan bu üslub dəbdə öz lider mövqeyini əldən vermir.

Müxtəlif vaxtlarda dizaynerlər dünyanın müxtəlif regionlarının ənənəvi kostyumlarına müraciət etmişlər: bunlar həm rus kostumu, həm Amerika hindlilərinin kostumu, həm Ucqar Şimal, budda, Şərqi, Şimali Afrika və s. xalqların geyimidir.

Müasir kostyumin öz ilkin mənbəyinə yaxınlığı dərəcəsini dizaynerlərin özü seçilir. Lakin yadda saxlamaq vacibdir ki, etnik üslubda hazırlanmış müasir geyim heç bir vəchlə xalq kostyuminun surətinə çevrilməməlidir. Yaradıcılıq mənbəyi ilə assosiativ əlaqə nə qədər incə və zərifdir, müasir dizaynerin yaratdığı kostyum da bir o qədər təkmilləşmiş və harmonik olar.



Səkil 2.22. Folklor üslubunda naxışların müasir geyimə tətbiqi

Səkil 2.22-2.25-də folklor üslubunda işlənmiş kostyumin tipik nümunəsi təsvir edilir. Onun üçün obraz mənbəyi Cənubi Amerika milli kostyumudur.



Şəkil 2.23. Folklor üslubunda müasir kostyum



Şəkil 2.24. Folklor üslubunda hazırlanmış müasir geyim



Şəkil 2.25. Folklor elementləri tətbiq edilmiş geyimlər

➤ Azərbaycan milli geyimləri

Azərbaycan xalqının maddi və mənəvi mədəniyyətinin çox çətin və uzun çəkən inkişaf gedisi nəticəsində yaranmışdır. Azərbaycan xalqının etnik tarixi, xalq yaradıcılığının bədii xüsusiyyətləri, onların müxtəlif halda formalşmaları, bədii bəzək naxışları, toxuculuq xalq geyimində öz əksini tapmışdır (Şəkil 2.26).



Şəkil 2.26. Azərbaycan milli qadın geyimləri nümunələri

Azərbaycanda ipəkçilik, pambıq istehsalı kimi sahələr inkişaf etdikcə, milli geyimin hazırlanmasında xüsusi rol oynayan parça istehsalı daha artdı və bunun nəticəsində milli geyimlərdə dirçəlmə dövrü müşayiət olundu. Dekorativ tətbiqi sənətin başqa örnəklərində olduğu kimi, milli geyim dəstinin hazırlanmasında xüsusi rol oynayan parçalarda Uzaq Şərq mədəniyyətinə xas olan bir çox bəzək nümunələri öz əksini tapırdı.

Azərbaycanın müxtəlif regionlarında ümumi forma və biçim tərzinə görə geyimlər kişi, qadın və uşaq geyimlərinə ayrılrıdı. Bu geyimlər hamısı bir-biri ilə olduqca böyük oxşarlıq təşkil edirdi. Uşaq geyimləri öz formasına görə böyüklərlə eyni idi. Lakin onlar bəzi xüsusiyyətləri və ölçülərinə görə fərqlənirdilər. Bütünlükdə oxşarlıq təşkil edən Azərbaycan milli geyimləri özlüyündə iki hissəyə ayrılrıdı: Alt və üst geyimlərinə. Üst geyim çiyinüstü və bel geyimlərindən təşkil olunmuşdur. Çiyinüstü öz növbəsində üst köynəyi, arxalık, çəpkən, ləbbadə, küləcə, küdrü, eşmək və baharıdan ibarət idi. Qadın bel geyimi isə bir neçə tuman və çaxçurla tamamlanırdı (Şəkil 2.27-3.31).



Şəkil 2.27. Azərbaycan milli qadın-kishi geyimləri nümunələri



Şəkil 2.28. Azərbaycan milli kişi geyimləri nümunələri



Şəkil 2.29. Azərbaycan milli kişi geyim nümunəsi



Şəkil 2.30. Kələğayı – Azərbaycan qadın baş örtüyü



Şəkil 2.31. Azərbaycan milli qadın geyimi nümunəsi

XIX əsrдən etibarən Azərbaycan milli geyimlərinin get-gedə dəyişməsi və sıradan çıxması başlanır. XIX əsrдə Azərbaycanın Rusiya ilə birləşməsi gündən-günə öz simasını itirmiş milli geyimlərlə, Rusiyadan gətirilmiş ucuz parça və ondan tikilən geyimlərlə əvəz olunurdu. Bu yeni sadə bicimli, bəzəksiz paltarlar getdikcə məişətə daxil olub, tədricən rayonlara, oradan da kəndlərə yayılıraq bütünlükdə milli geyimin sıradan çıxmasına səbəb oldu.



Tələbələr üçün fəaliyyətlər

- 3 qrupa bölünün. Müəllim simmetriyanın üç növünü qruplar arasında bölüşdürür. Həmin növ simmetrik kompozisiyani layihələndirir. Tamamlanmış eskizləri lövhədə asaraq müzakirələr aparın.
- Qrupdakı tələbələrin hər biri müxtəlif mürəkkəb formalı asimetrik geyim eskizini qursun və strixləsin. Tamamlanmış eskizləri auditoriyada lövhədən asaraq təhlil edin.
- İki qrupa bölünün. Hər bir qrup ayrılıqda müxtəlif qrafik geyim eskizləri haqqında təqdimat hazırlasın. Dərsdə təqdimatları nümayiş etdirin və müzakirə edin.
- Dörd qrupa bölünün. Hər bir qrup ayrılıqda müxtəlif teatrлara baxaraq aktrisanın geyiminin eskizini layihələndirsin. Tamamlanmış teatr geyim eskizlərini sinifdə nümayiş edin və müzakirə edin.
- Fərqli hava yollarının peşə geyimlərinin eskizinin layihəsini hazırlayın. Müəllim tərəfindən verilmiş vaxt ərzində təqdim edilmiş müxtəlif hava yollarının adlarından istifadə edərək peşə geyim eskizlərini layihələndirin. Hazırlanmış layihəni auditoriyaya təqdim edin və təhlil edin.
- Müxtəlif qruplara bölünün. Müəllim tərəfindən müəyyən edilmiş vaxt ərzində ardıcıl olaraq bölünmüş qruplarda müxtəlif asimetrik kostyum eskizlərini layihələndirin. Tamamlanmış layihələri dərsdə müzakirə edin.



Qiymətləndirmə

- ✓ Geyim kompozisiyasında simmetriya və asimetriya nədir?
- ✓ Fakturalı parçanın geyim eskizində istifadəsi necədir?
- ✓ Simmetriyanın növləri hansılardır?
- ✓ Dissemetrik detalın geyim eskiz layihəsində istifadəsi necədir?
- ✓ Geyim eskiz layihələrində kontrast münasibəti nə deməkdir?
- ✓ Nüans rənglərin geyim eskiz layihələrində istifadəsi necədir?
- ✓ Geyimin istifadə sinifləri hansılardır?
- ✓ Məişət geyimləri hansı alt siniflərə bölünür?
- ✓ Qrafik geyim eskizinin qurulma ardıcılığının layihəsi necədir?
- ✓ Geyim eskizlərində qrafika necədir?
- ✓ Linear qrafik fakturaları nümunələrinin eskizinin çəkilməsi necə olur?
- ✓ Qrafik linear-ləkə fakturanın kompozisiyada tətbiq edilməsi necə olur?
- ✓ Qrafik ağ-qara moda eskizinin layihələndirilməsi necə olur?
- ✓ Folklor üslub nə deməkdir?
- ✓ Folklor üslub naxışlarının müasir geyimə tətbiqi necə olur?
- ✓ Kontrast rəng həllinin geyim eskizlərinə tətbiqi necə olur?
- ✓ Geyimin istifadə sahələri hansılardır?
- ✓ Geyimdə qrafika nədir?
- ✓ Folklor elementlərinin geyimə tətbiqi necə olur?
- ✓ Azərbaycan milli geyimləri hansı formalara bölünür?
- ✓ Azərbaycan milli geyimlərinin üst geyimi hansı geyimlərdən təşkil olunmuşdur?
- ✓ Azərbaycan milli geyimlərində ciyinüstü hansı hissələrdən ibarətdir?
- ✓ Azərbaycan milli qadın bel geyimlərini tamamlayan hissələr hansılardır?



TƏLİM NƏTİCƏSİ 3

Eskizin rəng həllini bilir və tətbiq etməyi bacarır.

3.1. Rənglərin növlərini təsnif edir.

➤ **Rənglər haqqında əsas məlumatlar**

Rəng – insanların görmə orqanında ona ətraf aləmin predmetlərindən əks olunan işığın təsiri zamanı yaranan hiss, duygudur. İnsan yalnız rəngi olan şeyi görə bilər, rəngsiz hər şey gözlərimiz üçün görünməzdür.

Bütün bənzərsiz rəngləri iki böyük qrupa bölmək olar. Rənglər axromatik və xromatik olur. Axromatik rənglər qrupunu ağ, qara və onların bir-birinə qarışığının nəticəsi – sonsuz sayda müxtəlif boz rənglər təşkil edir. Yerdə qalanlar xromatik rənglərdir.

Rəngləri bir-birindən ayırmak onları harmonik vəhdətdə birləşdirərək müəyyən bədii obraz yaratmaqdır, onların xarakteristikalarını bilməkdə kömək edir. Rəngin əsas xarakteristikalarına aşağıdakılardır.

Rəng tonu - rəngə ad verməyə kömək edən rəngin keyfiyyətidir, məsələn, sarı, yaşıl, firuzəyi və s. Bu xarakteristika yalnız xromatik rənglərə xasdır. Rəng tonlarının təbii şkalası günəş işığının spektridir.

Açıqlıq - bu, rəngin qaradan, yaxud ağdan fərqi dərəcəsidir; ən açıqəğ rəngdir, ən tünd isə qara rəngdir; spektral rənglər ahəngində ən açıq sarı rəng, ən tünd isə firuzə rəngidir; açıqlıq münasibəti kompozisiyada çox mühümdür, çünki eyni bir rəng tonları onların açıqlıq dərəcəsindən asılı olaraq, izləyicidə müxtəlif duygular yaradır; açıqlıq axromatik rənglərin yeganə xarakteristikasıdır.

Dolğunluq - bu, xromatik rəngin açıqlığına görə ona bərabər olan axromatik rəngdən fərqli olması dərəcəsidir; ən dolgunu axromatik qarşılığının olmadığı və rəng tonu kəskin qavranılan spektral rənglərdir; rəng boza nə qədər yaxındırsa, bir o qədər az dolğun olur; dolğunluq rəngin fəallığını müəyyən edir – spektral rənglər az dolğun rənglərdən daha aktivdir.

Xromatik rənglərin bütün müxtəlifliyi və çalarları onların bir-birinə sonsuz sayda qarışdırılması sayəsində əldə edilir. Lakin üç rəng mövcuddur ki, bunlar başqa rənglərin qarışığı yolu ilə alınmır – bunlar sarı, göy və qırmızı rənglərdir. Bu rənglər əsas rənglər adlanır. Yerdə qalan bütün rənglər əsas rənglərin qarışığından alınır və törəmə rənglər adlanır.

Nə təbiətdə, nə də bədii əsərlərdə rənglər bir-birindən təcrid halda olmurlar, onlar həmişə hansısa qarşılıqlı təsirdə olurlar. Belə halda mexaniki təsadüfü rənglər məcmusu prinsipcə koloritdəki rənglərin nisbətindən fərqlənir.

Kolorit (latınca *color* – rəng, boyan) – rənglərin nisbətinin müəyyən vəhdətini yaranan və gerçəkliyin rəngarəngliyinin estetik təzahürü olan sistemdir. Kolorit emosional ifadəliliyin ən mühüm vasitələrindən biri olmaqla əsərin bədii obrazının vacib komponentidir.

Koloritin xarakteri sənət əsərinin məzmunu və ümumi qayəsi, dövrlə, üslubla, həmçinin sənətkarın fərdiliyi ilə bağlıdır.

Koloritdə rənglər tabeçilik prinsipi üzrə birləşirlər, onlar sıx qarşılıqlı əlaqədə və “əməkdaşlıqda” olurlar. Burada kəmiyyət və keyfiyyətcə kompozisiyanın ümumi kolorit ruhunu müəyyən edən əsas rənglər, zənginliyinə nail olunmasına və əsas rənglərin fəal ahənginə kömək edən ikinci dərəcəli rənglər fərqlənirlər.

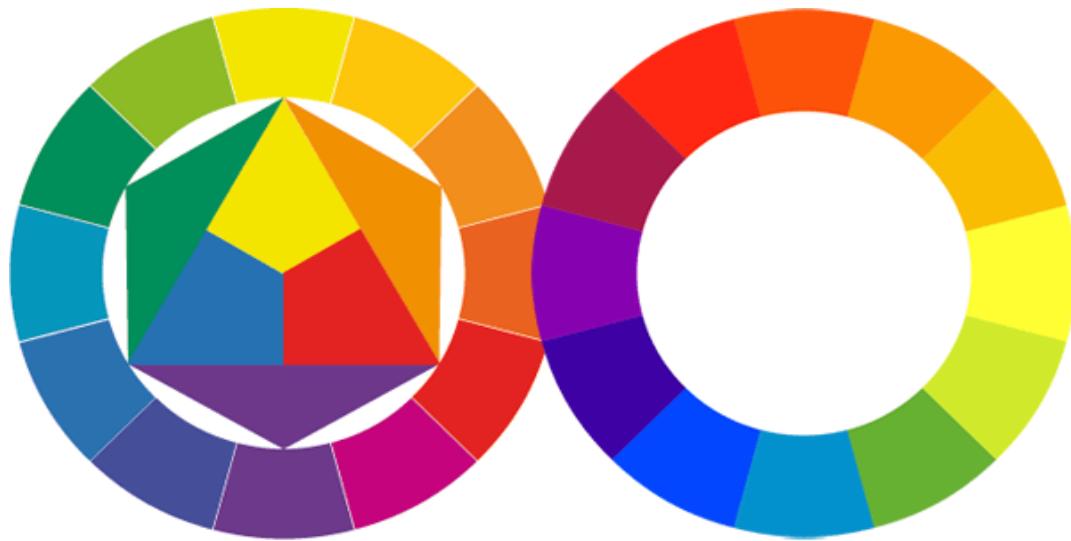
Üstünlük təşkil edən rəng nisbətlərinin xarakterinə görə kolorit sakit və gərgin, soyuq və isti, açıq və tünd, sevincli və qəmli ola bilər.

Dolğunluq və güclülük dərəcəsinə görə rənglər parlaq, yaxud solğun, aktiv, yaxud təmkinli koloritlər olaraq fərqlənirlər. Hər bir halda koloriti təşkil edən rənglər harmoniya qanuna görə bir-biriləri ilə uzlaşmalıdır.

➤ Rənglərin harmonik uyğunlaşması

Yuxarıda deyildi kimi, kolorit bir kompozisiya hüdudlarında harmonik birlik yaranan rənglərin uzlaşması sistemidir. Görünür, rənglərin heç də istənilən uzlaşması harmonik qonşuluğu təmin etmir.

Uzaq keçmişdə də rənglərin harmoniyası məsələsi bir çox alimləri və rəssamları maraqlandırmışdır. Rənglərin sistemləşdirilməsinə ilk cəhdi ingilis fiziki Isaak Nyuton etmişdir. O, günəş spektrinin bütün rənglərini dairə üzrə düzmiş, onlara burada olmayan purpur (alqırmızı) rəngləri əlavə etmişdir.



Şəkil 3.1. Şuqayevin rəng dairəsi

Bundan sonra çoxlu sayıda digər rəng sistemləri meydana gəlmışdır. Bunlardan ən əlverişlisi V.M.Şuqayevin hazırladığı rənglər dairəsidir (Şəkil 3.1). Öz sisteminin əsasında üç rəngi – göy, sarı və qırmızı rəngləri yerləşdirən Nyutondan fərqli olaraq, dörd əsas rəngə üstünlük verən Şuqayev öz triadasına yaşıllı rəngi də əlavə etmişdir.

Yaşıl rəng sarı ilə göyün qarışığından törəmə rəng olsa da, öz “valideynlərinə” nəzərən tamamilə neytral rəng kimi qavranılır. Beləliklə, dörd rəngi (göy, sarı, qırmızı və yaşıl) əsas rənglər kimi müəyyən edən Şuqayev onları dairədə qarşılıqlı perpendikulyar diametrlərin qurtaracaqlarında yerləşdirmiştir.

Dördlükdə əsas rənglər arasında dörd qrupu təşkil edən aralıq rənglər yerləşdirilmişdir:

- Sarı-qırmızı
- Göy-qırmızı
- Göy-yasıl
- Sarı-yasıl

Hazırda kompozisiyanın kolorit baxımından həllinin axtarışında rənglərin harmonik uzlaşması nəzəriyyəsi əsas kimi götürülür. Bu nəzəriyyə Şuqayevin rənglər çevrəsinə söykənir.

Cəmi dörd rənglərin harmonik uzlaşması qrupu mövcuddur:

- Birtonlu harmoniya
- Qohum rənglər harmoniyası
- Qohum-kontrast rənglərin harmoniyası
- Kontrast rənglərin harmoniyası

İndi bunları ardıcıl olaraq nəzərdən keçirək.

Rənglərin birtonlu harmonik uzlaşması

Belə uzlaşmalar, həm də kölgəli sıralar harmoniyası adlanır. Bunların əsasını hər bir uzlaşan rənglərdə bu və ya digər kəmiyyətdə (sayda) iştirak edən hər hansı bir rəng tonu təşkil edir. Bu cür koloritdə rənglər yalnız açıqlığına və dolğunluğuna görə fərqlənirlər. Belə uzlaşmalarda tez-tez axromatik rənglərdən istifadə olunur.

Birtonlu harmoniyaların ümumi koloriti sakit, təmkinli xarakterdə olur. Bütün rənglər sahələrinin təqribən eyni yerləşdirildiyi zaman sükunət, sakitlik ideyası təsdiq olunur. Belə koloriti nüans koloriti də adlandırırlar, baxmayaraq ki, burada tünd və açıq kontrast mümkündür.

Kostyum kompozisiyasını yaradarkən birtonlu rənglərin uzlaşmasından olduqca çox istifadə olunur, çünki bu, koloritin harmoniyalaşdırılmasının ən sadə vasitəsidir.

Qohum rənglərin harmonik uzlaşması

Rəng çevrəsinin dörrdə birində əsas rənglər arasında yerləşmiş rənglər qohum rənglər adlanır. Belə uzlaşmalar da elə bir mürəkkəblik yaratmır. Şuqayevin rəng çevrəsində dörd qohum rənglər qrupu mövcuddur: sarı-qırmızı (narinci), qırmızı-göy (firuzəyi), göy-yaşıl, sarı-yaşıl.

Qohum rənglərin harmoniyası onlarda olan eyni əsas rənglərin qarışığından yaranır. Qohum rənglərin uzlaşması nüans prinsipi üzrə yaradılmış rəvan, sakit koloritli qammadan ibarətdir.

Bizə koloritin belə yeknəsəqliyindən azad olmaqdə axromatik qarışıkların tətbiqi kömək edir ki, bu da rənglərin tündləşməsinə, yaxud açılmasına gətirib çıxarır, bu isə öz növbəsində kompozisiyaya onun emosional ifadəliliyini gücləndirən kontrast gətirir.

Qohum-kontrast rənglərin harmonik uzlaşması

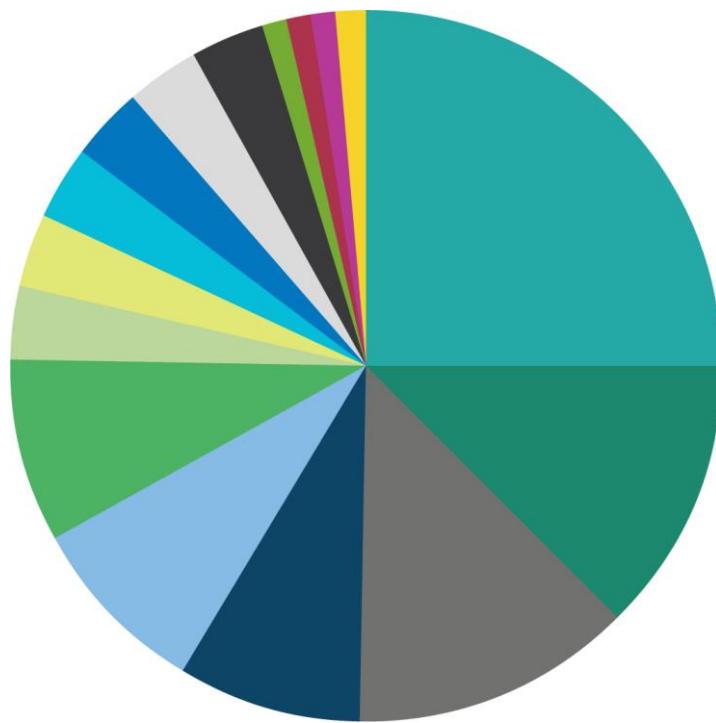
Kolorit imkanlarına nəzərən daha geniş yayılmış və zəngin olan qohum-kontrast rənglərin harmoniyasıdır. Qohum-kontrast rənglər rəng çevrəsinin qarışq dörrdə bir çərəklərində yerləşirlər. Belə uzlaşmaların heç də hamısı harmoniyani təmin etmir.

Bədii təcrübə göstərir ki, qohum-kontrast, hətta xalis şəkildə, axromatik rənglərin onlara qarışdırılmadığı təqdirdə belə, əgər burada onları birləşdirən əsas rəngin kəmiyyəti və kontrast əsas rənglərin kəmiyyəti eynidirsə, bir-birləri ilə harmoniya təşkil edirlər (Şəkil 3.2).

İki, üç və dörd qohum-kontrast rəngin uğurlu uzlaşma variantları mümkündür. Onları ardıcıl olaraq nəzərdən keçirək:

- Vəziyyəti rəng çevrəsində ciddi şaquli və üfüqi xordaların qurtaracaqları ilə müəyyənləşən iki rəng; bu rənglər həm ümumi rəngdən, həm də əsas kontrast rənglərdən eyni uzaqlıqda yerləşirlər.

- Kütbucaqlı üçbucaqlının təpəsində yerləşən üç rəng. Burada kütbucağın zirvəsi əsas rəng, əks tərəfi ciddi şaquli, yaxud üfüqi xordadır.
- Düzbucaqlı üçbucaqlının təpəsində yerləşən üç rəng. Bu düzbucaqlının hipotenuzası – rəng çevrəsinin diametri, katetləri isə şaquli və üfüqi xordalardır.



Şəkil 3.2. Rəng qrafikası sxemi

- Bərabərtərəfli üçbucaqlının təpəsində yerləşən üç rəng. Bu üçbucaqlının təpələrindən biri əsas rəng, əks tərəfi şaquli, yaxud üfüqi xordadır; görmək çətin deyil ki, rəng çevrəsində əsas rənglərin rəqəmlərinə görə bu cür cəmi dörd üçbucaqlı mövcuddur.
- Düzbucaqlının, yaxud kvadratın təpəsində yerləşən dörd rəng. Həm düzbucaqlının, həm də kvadratın bütün tərəfləri şaquli, yaxud üfüqi xordadır.

Qohum-kontrast rənglərin harmonik uzlaşması rənglərə axromatik, yaxud kölgə rənglərinin əlavə edilməsi sayəsində xeyli zənginləşir (Şəkil 3.3-3.5).

Kontrast rənglərin harmonik uzlaşması

Rəng çevrəsinin əks dördə bir çərəklərində yerləşən rənglər kontrast rənglər adlanır. Məsələn, göy-yaşıl rənglərə nəzərən bütün qırmızı-sarı (narincı) rənglər kontrast rənglərdir.



Şəkil 3.3. Rənglərin birtonlu harmonik uzlaşması nümunəsi

Diametrin oturacaqlarında yerləşən iki rəng, yəni bir-birindən daha uzaqda yerləşən əlavə kontrast rənglər adlanırlar (Şəkil 3.2). Bu rəng cütlükleri harmonik uzlaşma əmələ gətirirlər. Heç bir qohumluq dərəcəsi onları bağlamır, onlar qütb keyfiyyətlərinə malikdirlər, buna görə də onların uzlaşması yüksək fəallığa və gərginliyə malikdir. Bu, gərginliyi şərtləndirən qonşuluq şəraitində bir-birlərinin ahəngini gücləndirən əlavə rənglərdir (Şəkil 3.3-3.5).

Əlavə kontrast rənglər cütlüyünün uzlaşmasını rənglərin kompozisiyasına kölgə, yaxud axromatik rənglərin əlavə edilməsi hesabına zənginləşdirmək mümkündür.

Rənglərin uzlaşmasının harmoniyası məsələsini bu və ya digər tarixi dövrdə təşəkkül tapmış estetik görüşlərindən ayrı nəzərdən keçirmək mümkün deyil. Zaman keçdikcə insanın gözəllik və təkmilləşmə haqqında təsəvvürləri də dəyişir. Yuxarıda şərh edilmiş rəng harmoniyalarının qurulması sistemi obyektivdir və bunlar həm təcrübəli, həm də yenicə fəaliyyətə başlayan dizaynerlər istifadə edə bilərlər.

Belə halda bədii praktikada rənglərin uzlaşmasını qiymətləndirərkən mühüm meyar onların tamaşaçıda hissi yaşantılar oyatmağa qabil emosional ifadəliliyidir.

➤ Rənglərin qavranılması xüsusiyyətləri

Hər bir tətbiqi sənət əsəri insanın ruhi vəziyyətinə, onun fikirlərinin xarakterinə, iş qabiliyyətinin səviyyəsinə təsir göstərən rəng mühiti formalaşdırır. Rəng məkanı təşkil edən və tamaşaçıda fəal emosional reaksiya oyatmağa qabil aparıcı başlangıçıdır.

Tarixdə rəngin insanın psixikasına və fiziologiyasına təsirini təsdiq edən nümunələr az deyil. İnsanın yaşadığı mühitin ümumi koloriti nəinki onun ovqatını, hətta əhvalını və iş qabiliyyətini idarə etməyə qabildir. Müasir məişət kostyumunu layihələndirərkən bunu nəzərə almaq lazımdır.



Şəkil 3.4. Qohum rənglərin geyim üzərində harmonik uzlaşma nümunəsi

Təcrübələr sübut etmişdir ki, bütün spektral rənglər çox və ya az dərəcədə insanlarda fizioloji reaksiya oyadır. Məsələn, qırmızı rəng insan orqanizminin bütün funksiyalarını fəallaşdırır, enerjini artırır, isindirmək və oyandırıcılıq qabiliyyətinə malikdir. Qısa müddət üçün o, iş qabiliyyətini artırmağa qabildir, lakin tez bir vaxtda da yorğunluq və qıcıqlandırma gətirir.

Sarı rəng fizioloji reaksiyalara nəzərən optimaldır, orqanizmə xoş fizioloji təsir göstərir – tonusu qaldırır və yorğunluq gətirmir. Yaşıl isə, sarı kimi orqanizmə xoş fizioloji təsir göstərir, insanı sakitləşdirir, uzun müddətə iş qabiliyyətini artırır.

Mavi və göy rənglər sakitləşdirir, gərginliyi götürür, lakin bununla belə iş qabiliyyətini bir qədər azaldır, insan orqanizminin funksiyalarının sürətini azaldır.

Bənövşəyi rəng özündə qırmızı ilə göy rəngin effektini birləşdirir, əsəb sisteminə üzükü təsir göstərir.

İnsana rəngin bu qədər güclü təsiri onunla izah edilir ki, ayrıca götürülmüş rənglər, yaxud onların nisbəti tamaşaçıda həyat təcrübəsi, xatirələrlə, müəyyən emosiyalar və nümunələrlə bağlı rəng assosiasiyalar yaradır.



Şəkil 3.5. Qohum kontrast rənglərin geyim üzərində harmonik uzlaşma nümunəsi

Görünür, rəng assosiasiyası hamida eyni deyil. Bu hal daha çox hər bir kəsin irqi və etnik mənsubiyyətindən, mədəni ənənələrindən, fəaliyyət növündən, yaşından, temperamentindən asılıdır. Rəng assosiasiyaları rəngin obyektiv xüsusiyyətindən də asılıdır. Rəng nə qədər dolğundursa, insanda bir o qədər müəyyən dayanıqlı reaksiya yaradır.

Rəng assosiasiyaları fizioloji və emosional ola bilər. Fizioloji assosiasiyalara aşağıdakılardır:

- Hərəkətli rənglər – bütün rənglər ya istilik, ya da soyuqluq illüziyaları yaradır; isti rənglərə qırmızı, narancı, sarı, yəni od, günəş rəngləri aiddir; soyuq rənglər qrupunu mavi, göy, yaşıl rənglər təşkil edirlər ki, bunlar da qar, buz, su ilə assosiasiya yaradırlar; rəng tündləşdirilərkən daha “isti”, ağ rəng qatıldığda “soyuqlaşır”;
- Tərəzi rənglər – bəzi rəngləri ağır, digərlərini yüngül qəbul edirlər; tünd xromatik və axromatik rənglər, həmçinin az dolğun rənglər ağırlıq duyğusu yaradır;

- Məkan rəngləri – bir təsviri müstəvidə yerləşərək bəzi rənglənmiş ləkələr yaxınlaşan, digərləri isə uzaqlaşan təsəvvürü yaradır, bu uzaqlaşan və yaxınlaşan rənglər illüziyası ilə bağlıdır; uzaqlaşan soyuq rənglərdir, xüsusiylə onlar açıq olduqda; isti və tünd rənglər isə insanın gözlərində predmetləri yaxınlaşdırır; açıqlığından asılı olmayaraq, hər bir xromatik rəng axromatik rəngin yaxınlığında yerləşən kimi görünür;
- Akustik rənglər – rənglərin bir qismi gurultulu səs, digərləri müləyim səs kimi qavranılır. Birinci qrupa aktiv dolğun rənglər, xüsusiylə isti rənglər aiddir; ikinci qrupa axromatik və az dolğun, açıq, həmçinin spektral soyuq rənglər daxildir;
- Faktura rəngləri – rənglərin bəzisi fakturalılıq, maddilik, sıxlıq duyğusu oyadırlar, onlar predmetin formasını aşkarlamağa kömək edir, əsl fakturanı vurğulayırlar; bunlara isti, az dolğun, yaxınlaşan rəngləri aid etmək olar; digər rənglər fakturasız, yüngül, qeyri-maddi rənglər kimi qavranılır; onlara soyuq, açıq, uzaqlaşan rənglər aiddir.

Rəng assosiasiyaları fizioloji reaksiyadan başqa emosional reaksiya da yaradır:

- Pozitiv – bəzi rənglər sevinc, şən, ruhlandırıcı rənglər kimi qavranılır, onlar xoş duyğular oyadır və yaxşı əhval-ruhiyyə yaradırlar; bir qayda olaraq, belə rənglər isti, açıq, parlaq dolğunlaşmış rənglərdir;
- Neqativ – digər rənglər kədər, qəmlilik assosiasiyası yaradırlar, onlar faciəvilik, ruhi diskomfort, əzginlik, hətta qorxu duyğusu oyada bilirlər; bu qrupa bənövşəyi rəngi, həmçinin bütün tünd, az dolğunlaşmış rəngləri aid etmək olar;
- Neytral – bir çox rənglər passiv olurlar və güclü reaksiya yaratırlar, onlar sakit, biganə, müvazinətli rənglər kimi qavranırlar; adətən bunlar axromatik, çox da tünd olmayan və çox da açıq olmayan rənglərdir.

Fizioloji rənglər assosiasiyası daha dayanıqlıdır – eyni rənglər insanların əksəriyyətində onların necə yaşamasından, həyat tərzindən, temperamentindən asılı olmayaraq eyni reaksiyalar yaradır.

Rənglərin və onların nisbətinin emosional təsiri isə müxtəlif insanlarda fərqlidir və xeyli dərəcədə mədəni ənənələrdən asılı olur. Məsələn, avropalılarda ağ rəng sevinclə, paklıqla sağlamlıqla, yaponlarda isə kədərlə assosiasiya olunur, matəm rəngi kimi qəbul edilir.

İnsanın müxtəlif rəngləri psixoloji qavramasının xüsusiyyətlərini bilmək dizayner üçün çox vacibdir, çünkü bu, ona öz əsas vəzifəsini yerinə yetirməyə – predmet mühitini mümkün qədər daha rahat və “insani” etməyə kömək edir.

3.2. Rəng çalarını eskizdə düzgün təsvir edir.

➤ Rəngli eskizlərin yerinə yetirilməsi üçün materiallar

Kostyumun bədii layihələndirilməsində ənənəvi eskiz texnikalarında akvarel, quas, az hallarda tempera işlədirilir. Bunların köməkliyi ilə rəngli eskizlər yaradılır. Bu texnikalardan hər biri təsvir olunan kostyumun materiallarının fakturalarının verilməsinin öz xəyalı effektini təmin edir. Belə ki, imitasiya edir, quru firça ilə iş sərt xəz hissini oyadır və s.

Eskizi işləyərkən rəssam bunu hökmən nəzərə almalıdır. Eskizin işlənməsinin müxtəlif üslublarının əlaqələndirilməsi (nisbəti) kostyumun (ideyasını) artıq hazırlanmasının ilkin mərhələsində hərtərəfli və daha dolğun açılmasına kömək edir.

Akvarel – latin sözündən “aqua” olub “su” bildirir. Bu, bitki yapışqanı əsasında alınır, suda qarışdırılır. Onun əsas keyfiyyətləri – şəffaflıq, rəngin təmizliyidir ki, ondan da kağızın tonu və fakturası sizir. Akvarel rəsmələr özündə həm təsviri sənət əlamətlərini – tonun zənginliyi, tonların keçidinin yumşaqlığı, həm də qrafikanın əlamətlərini birləşdirir. Təsvirin qurulmasında kağız fəal iştirak edir (Şəkil 3.6).

Akvarelin spesifik iş üsulları var – yuyulma və rəngin birindən digərinə axması təsvirdə mütəhərriklik, çəkisizlik və yüngüllük effekti yaradır. Akvarel rəsmələr sincabın, Sibir sıçovulunun, porsuğun tükündən hazırlanmış yumşaq firça ilə çəkilir. Akvarella işləmək üçün xüsusi relyef fakturası olan akvarel kağız daha münasib sayılır. Akvarel boyaları ilə quru kağız üzərində işləmək olar, bu zaman ləkə dəqiq sərhədləri ilə alınır, yaxud da “yaş”, yəni nəmlı kağızda işləmək mümkündür. Sonuncu halda çox maraqlı effekt alınır: boyanın ləkəsi kağız üzəri ilə yumşaq şəkildə yayılır, təsviri tonal nüansların yaranması ilə ləkələr bir-birinə qarışaraq axırlar (Şəkil 3.7).



Şəkil 3.6. Akvarel ilə çəkilmiş eskiz



Şəkil 3.7. Akvarel (sulu boyalı) ilə çəkilmiş geyim eskiz nümunəsi

Akvareldə müxtəlif rənglərin və çalarların alınması iki üsulla əldə edilir:

1. Mexaniki – palitrada müxtəlif rənglərin koller formasında ilkin qarışdırılması yolu ilə (Şəkil 3.10).
2. Optik – yeni çaların əmələ gəlməsi ilə şəffaf rəng ləkələri qatlarla bir-birlərinin üstünə düşürlər. Bu üsul lessirovka adlanır, yəni şəklin bozarmış yerlərinin təzələnməsi (Şəkil 3.8).

Eskiz qrafikasında akvarel çox zaman tuş və pero ilə çəkilmiş rəsmlərlə əlaqələndirilərək elə özünəməxsus rəng astarı yaradır ki, bunun üzərində şəkil dəqiq və aydın çəkilir.



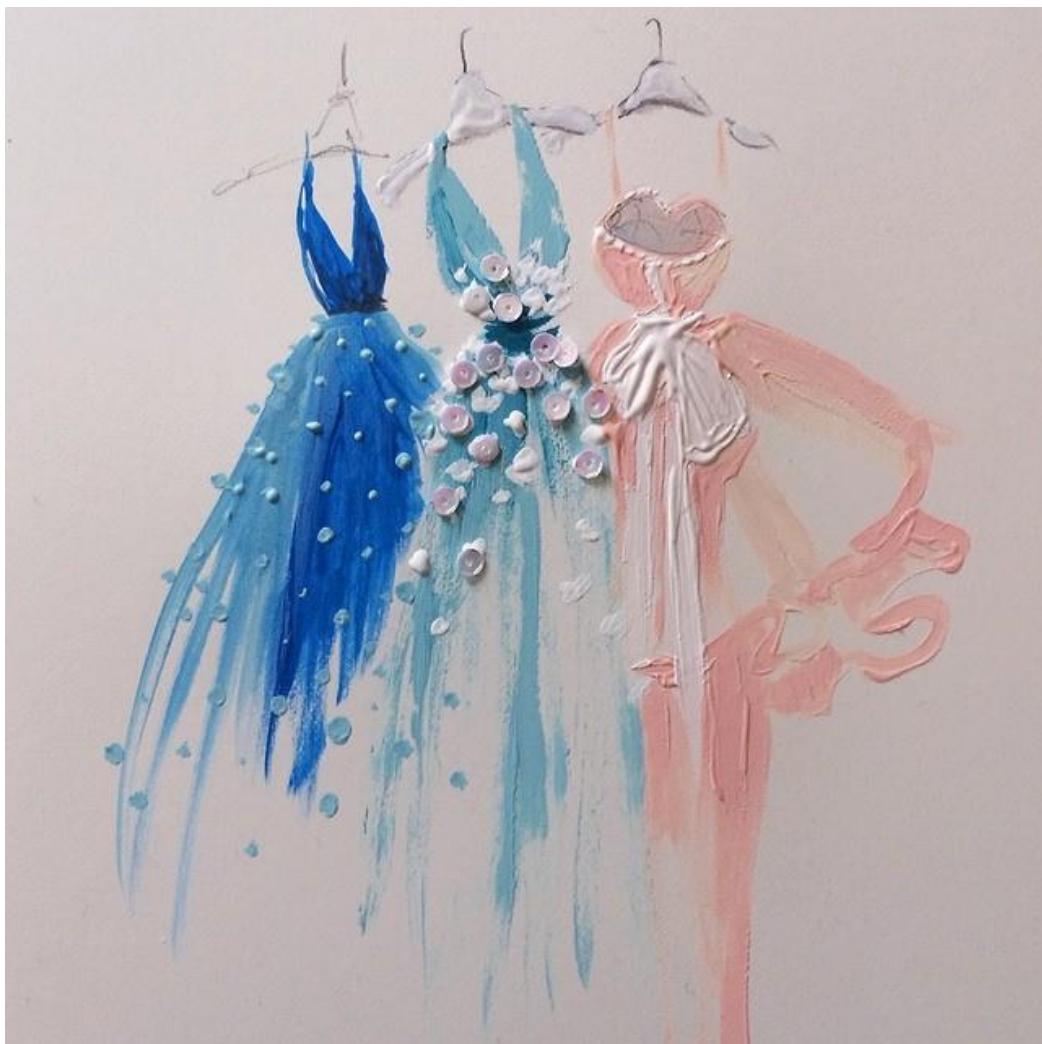
Şəkil 3.8. Optik üsulla ilə çəkilmiş akvarel (sulu boyalı) geyim eskizi nümunəsi

Quaş – italyanca “quazzo” sözündən “sulu boyalı” mənasını verir. O, nazik ovxalanmış rəngli pigmentdən ibarətdir, buna suyapışqanlı (qummi - arabik, buğda kraxmali, dekstrin və s.) və ağ rəngin qarışığı əlavə edilir.

İlk dəfə quaş akvarelin müxtəlif növlərindən biri kimi meydana gəlmiş, lakin sonralar rəng məsaməsinin sıxlığı üçün ağ rəng əlavə etməyə başlamışlar. Akvareldən fərqli olaraq, quaşa şəffaf işləmək alınmır – rəng kağıza sıx ləkə ilə qoyulur.

Quaşın bir neçə xarakterik xüsusiyyətləri var və fəaliyyətinə yenicə başlayan rəssamın bunları bilməsi vacibdir.

Birincisi, boyaların tərkibinə daxil olan ağ boyalar rəng ləkələri quruyan zaman güclü parıldayırlar. İkincisi, quaş kağız üzərinə bir qatla qoyulur, çünki ikinci qat qoyulduğda birinci “yuyulmağa” başlayır və tamaşaçıda kirli rəng hissi oyadır.



Şəkil 3.9. Quaşla işlənmiş geyim eskiz nümunəsi

Quaş qeyri-şəffaf və həmişə bir qatla qoyulduğundan, belə texnikada boyaların yalnız mexaniki qarışdırılması mümkünür.

Quaşla işləyərkən akvarel firçalardan istifadə etmək olar, lakin ən yaxşısı sintetik tüklü xüsusi firçalardır. Kağızın seçilməsinə də müəyyən tələblər qoyulur – o, nəmliyi özünə tez hopdurmalıdır, yoxsa rəng ləkəsi quruyarkən onun üzərində xoşagelməz ləkə əmələ gəlir. Quaş texnikası ilə eskizləri işləyərkən kartondan istifadə daha məsləhətdir (Şəkil 3.9).

Tempera – italyanca “temprare” sözündən götürülüb “boyaları qarışdırmaq” mənasını verir. Temper boyaları rəngli piqmentdən, bağlayıcı maddə kimi sudan və yumurta sarısından ibarətdir, emulsiya, həmçinin suda qarışdırılmış bitki, yaxud yağla qarışdırılmış heyvan yapışqanıdır.

İşin texniki icrasına görə tempera quaşa oxşayır, lakin sonuncu ilə müqayisədə bir sıra üstünlük'lərə malikdir: o, quruduqdan sonra öz parlaqlığını və təravətini itirmir; yuxarıdan qoyulmuş ikinci qat aşağıdakı qatı “yumur”, əksinə onu örtür ki, bu da uğursuz rəngi dəyişdirmək imkanı verir.

Lakin tempera boyaları olduqca bahadır və adətən yalnız yaradıcı eskizlərin işlənməsi zamanı tətbiq edilir.

➤ Boyalarla işləmə üsulları

Akvarel, quaş və bəzi hallarda tempera kostyumlarının və kolleksiyaların rəngli eskizlərinin işlənməsində uğurla istifadə edilə bilər. Bu boyalardan hər biri kağıza rəngli ləkələrin qoyulmasına görə öz xüsusiyyətlərinə və xarakterik vasitələrinə malikdir. Özü də elə üsullar var ki, eskizlər işlənərkən bu boyalardan istəniləni tətbiq oluna bilər. Bunlardan bəzilərini nəzərdən keçirək (Şəkil 3.11).



Şəkil 3.10. Mexaniki üsulla çəkilmiş akvarel (sulu boy) geyim eskizi nümunəsi



Şəkil 3.11. Mexaniki üsulla çəkilmiş akvarel (sulu boy) geyim eskizi nümunəsi

Monotipiya – yunan sözlərindən “monos” – bir və “typos” – iz, yer deməkdir. Qrafik çap növüdür. Bu zaman boyalar ideal hamar olan şüşə, plastika, yaxud metal lövhəsinin (nəmliyi hopdurmayan materialdan) səthinə əl ilə qoyulur. Sonra bu plastikanın üzərinə bir vərəq kağız qoyulur və ona kip sixılır. Nəticədə, qəribə rəng naxışları alınır. Özü də basma zamanı əldə edilmiş effekt çox vaxt kağızın çap lövhəciyə basılması dərəcəsindən və ondan qoparılması vasitəsindən asılıdır.

Eskizin heç də hamısını monotipiya texnikasında işləmək lazım deyil, səciyyəvi effektə nail olmaq üçün onun yalnız bir hissəsini icra etmək olar. Belə halda hələ qurumamış rəngli ləkəyə bir vərəq kağız qoyulur, sıxlışdırılır və eskizdən qoparılmır, yüngülcə nəm rəngli ləkənin üstü ilə çəkilir (Şəkil 3.12).



Şəkil 3.12. Monotipiya texnikasıyla işlənmiş geyim eskiz nümunəsi

Monotipiya aydın rəsm vermədiyindən basmalarda olduqca öteri alınır, boyanın qurulmasından sonra eskizi flamaster, yaxud tuş və peronun köməkliyi ilə işlədikdən sonra onu tamamlamaq (ona əlavə etmək) və konkretləşdirmək olar. Aydındır ki, belə eskizlərdə kostyum, onun konstruksiyası, detalları haqqında ətraflı məlumat almanın olmur, onlar yalnız forma, əsas proporsiyalar və rəng barədə ümumi təsəvvür yaradırlar. Lakin bu eskizlər emosional ifadəlidirlər və gələcək məmulatın obrazlığını yaxşı çatdırırlar (Şəkil 3.13).

Şpatellə iş – bu, quaş və tempera boyaları ilə işin sadə və müasir üsuldur. O, lazımı nəticəni tez əldə etməyə və təsvir edilən predmetlərin əsas formalarının göstərilməsinə kömək edir.

Şpatel kiçik metal kürəkciyə bənzərdir. Onlar böyük olmur və daha kiçik detalları işləmək üçün əyilgəndir, onlardan bəzisi möhkəm olur, boyalarla iri rəng sahələrini işləmək üçün əsl şpatel olmadıqda onu arzu edilən endə karton zolağı ilə əvəz etmək olar (şpatelin enindən yaxmanın eni asılıdır).

Boya palitradə, yaxud şüşə üzərində qarışdırılır, şpatellə yiğilir və sonra kağıza və ya kartona sürtülür. Şpatelin bütün eninə bircinsli boyaya yiğmaq olar, yaxud da onun müxtəlif sahələri ilə müxtəlif rəngləri götürmək olar.

Pulverizatorla iş – bu üsul çox maraqlı effektlər verir və böyük formatlı eskizin işlənilməsində tətbiq edilə bilər. Texniki cəhətdən o, çox sadədir: su ilə bərk qarışdırılmış boyaya (bu, akvarel, quaş, yaxud tempera da ola bilər) sıçradan qaba (pulverizatora) töküür və kağıza sıçradılır (Şəkil 3.14).

Əgər eskizin bir hissəsini trafaretlər – kartondan kəsilmiş formalarla, yaxud hansısa predmetlərlə örtülübsə, onda, təbii ki, örtülmüş kağıza boyaya düşmür və kağızin rəngi, ya da əvvəllər vurulmuş qatın rəngi saxlanılır. Yeni qat boyaların vurulması dərin effektlilik əldə etməyə kömək edir.

Pulverizatorla vurulan boyalı qat şəffaf, yüngül, daha six, örtücü ola bilər. Lakin bu zaman unudulmamalıdır ki, daha tünd boyalar axırda sıçradılır (Şəkil 3.15).

Buna bənzər effekti bu üsulla da almaq olar: boyaya pulverizatorla deyil, poralon tamponla vurulur. Sonuncu variant adətən eskizləri böyük olmayan formatlı kağız üzərində işləyərkən tətbiq edilir, çünki kiçik formatlı kağızlarda pulverizatordan istifadə məqsədə uyğun və



Şəkil 3.13. Monotipiya texnikasıyla işlənmiş geyim eskiz nümunəsi



Şəkil 3.14. Pulverizator texnikasıyla çəkilmiş geyim eskiz nümunəsi

münasib deyil. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, pulverizatorun, yaxud poralon tamponun köməkliyi ilə parçanın şəffaflığı effekti yaxşı verilir.

Boylarla iş zamanı müxtəlif üsullardan bacarıqla istifadə orijinal və ifadəli eskiz nəticələrinə nail olunmasına, həmçinin predmetlərin maddiliyinin xəyalı çatdırılmasına kömək edir.

➤ Kollaj

Kostyumun çox maraqlı eskizlərini ənənəvi olaraq tuşuz, qələmsiz, flamastersiz, boyasız da işləmək olar. Belə halda müxtəlif fakturaları olan rəngli kağızdan, kartondan, parça qırıntılarından və başqa materiallardan etmək mümkündür.

Təsvirin bu cür üsulu kollaj adlanır. Bu söz mənşəcə fransız sözü olub, hərfən “yapışdırmaq” deməkdir. Təsviri sənətdə üsulun özü hansısa müstəviyə bir-birindən rənginə və fakturasına görə fərqlənən materialların qırıntıları yapışdırılanda və bu üsulla işlənmiş əsər kollaj adlanır.

Kollaj müasir təsviri sənətdə çox yayılmışdır. Müxtəlif materialların nisbəti gözlənilməz effektlər yaradır və kompozisiyanın emosional səslənməsini gücləndirir (Şəkil 3.16).



Şəkil 3.15. Pulverizator texnikasıyla çəkilmiş geyim eskiz nümunəsi



Şəkil 3.16. Kollaj texnikasında işlənmiş kostyum eskizlərinin nümunələri

Formal eksperiment olmaqla kollaj boyakarlıq və qrafikaya təsviri sənətdəki modernist cərəyanların rəssamları – kubizmin, süurrealistizmin, pop-artın tərəfdarları tərəfindən daxil edilmişdir. Məsələn, ispan süurrealist rəssamı Xuan Miro əsərlərində kompozisiyasını parçanın, yaxud ipin bir tıkəsi ilə tamamlayırdı. Digər ispan rəssamı Pablo Picasso özünün kubizm dövrü rəsmlərində həm yağılı boyalardan, həm də jurnal, qəzet kəsiklərindən istifadə edirdi.

Kollaj texnikasından kostyumin eskizləndirilməsində də uğurla istifadə etmək olar. Belə halda təsviri müstəviyə ən müxtəlif materiallar yapışdırmaq olar. Bunlar çox zaman müxtəlif növ kağızlar olur: rəngli bircinsli rənglənmiş, poliqrafik metodla yaradılmış kağız, yəni qəzet və jurnallardan kəsilmiş tıkələr, həmçinin akvarel və quaşla rənglənmə yolu ilə adi ağ kağız. Kağızdan əlavə eskizə zərvərəq, parça, dəri, xəz və s. yapışdırmaq olar (Şəkil 3.17).



Şəkil 3.17. Kollaj texnikasında işlənmiş geyim eskiz nümunələri

Kollajın ifadə təsvir vasitəsi kimi öz xarakterik xüsusiyyətləri var. Birincisi, kollaj texnikası ilə işlənmiş rəsm bir qayda olaraq, kifayət qədər ümumiləşmiş və şərti bir şeydir. Bu, onunla bağlıdır ki, təsvir müxtəlif rəngli ləkələrin, forma və ölçülərin nisbəti hesabına qurulur. Xətt burada müstəqil əhəmiyyət kəsb etmir, o yalnız ləkələrin sərhədidir, halbuki məhz xətt formanın dəqiq və ətraflı çəkilməsinə imkan verir.

İkinci, belə eskizdə formanın xırda detallarını, həmçinin təsvir edilən kostyumun konstruktiv xüsusiyyətlərini göstərmək çətindir, çox vaxt da mümkün deyil.

Üçüncü, təsvir həmişə, xüsusilə bircinsli rənglənmiş materiallardan düzəldildikdə müstəvi xarakterinə malik olur.

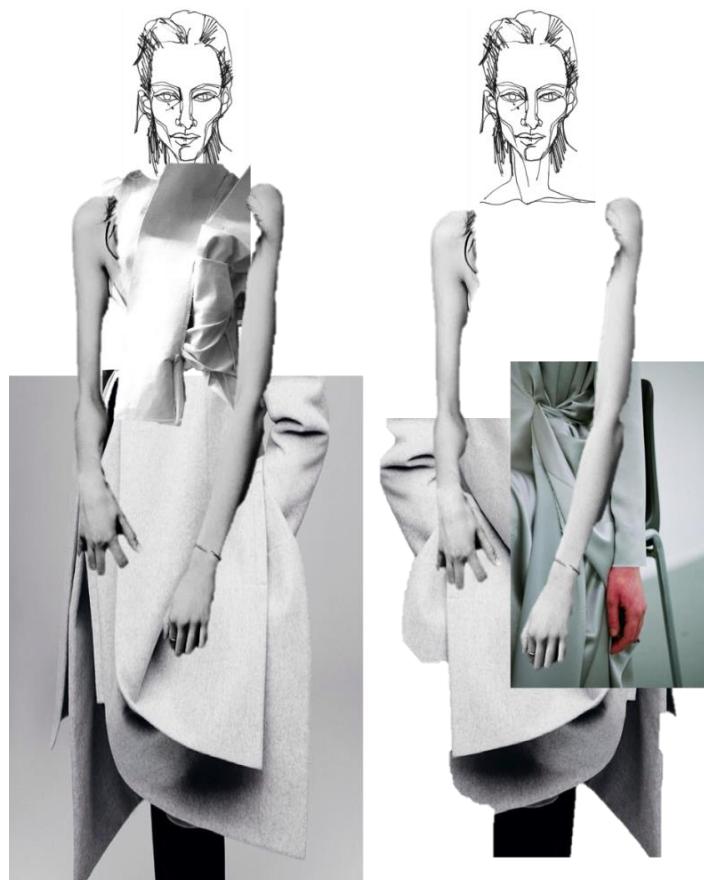
Beləliklə, kollaj üsullarından istifadə etməklə formanın ümumi proporsiyaları və hissələrə ayrılmazı, kompozisiyanın rəng və tonal münasibətləri təsvir edilmiş kostyumun obrazı barədə tam məməlatın konstruktiv xüsusiyyətləri, onun detalları və xırda elementləri barədə informasiya verir.

Kollajın məhdud təsvir imkanlarına baxmayaraq, belə eskizləndirmənin texnikası müəyyən üstünlüklərə malikdir. Onlar xüsusilə yenicə rəssamlığa başlayanlar üçün faydalıdır,



Şəkil 3.18. Kollaj texnikasında işlənmiş geyim eskiz nümunəsi

çünki xırda detallara uymayaraq o, əsas kostyum kütləsinin iri ləkələrinin təsvir olunmasına imkan verir, onları sadə həndəsi formaya müncər edir. Bu, insan figurunu və kostyum çəkməyi bacarmamaq səbəbindən yarana bilən müəyyən narahatlılıqdan azad edir və predmetlərin formasını bütöv qavramağa imkan verir (Şəkil 3.18, 3.19).



Şəkil 3.19. Kollaj texnikasında işlənmiş qrafik geyim eskiz nümunəsi

Bundan əlavə, kollajlar olduqca effektli görünür və xüsusi ifadəliliyə malikdirlər. Kollajlarda müxtəlif parçaların, xəzin, dərinin və s. qırıqlarını tətbiq etməklə təsvir edilən kostyumun maddiliyini çox dəqiq vermək mümkündür.

Kollajlar müxtəlif vasitələrlə yerinə yetirilir. Müxtəlif material tikələrinin təsviri müstəvisinə formanın elementlərini əvvəlcədən kağızda çəkmədən kəsib yapışdırmaq olar. Belə halda daha ümumiləşdirilmiş və şərti təsvirlər alınır. Bəzi hallarda eskizə belə münasibət yerinə düşür.

Lakin daha dəqiq və ətraflı təsvir yaratmaq lazımlı gələrsə, əvvəlcə rəsmi kağızda qələmlə yerinə yetirmək, sonra isə onu ardıcıl olaraq lazımı formada və rəngdə tikələrlə yapışdırmaq lazımdır. Bu yolla olduqca rəngarəng və detallarınadək işlənmiş eskizlər almaq olar.

İstənilən halda kollajı əsas eskiz texnikası kimi, həmçinin onun yerinə yetirilməsi vasitəsi seçilərkən həmişə eskizin təyinatı və təsvir edilən kostyumun kompozisiyasının xarakteri nəzərə alınmalıdır (Şəkil 3.20)



Şəkil 3.20. Kollaj texnikasında işlənmiş qrafik geyim eskiz nümunəsi

Bəzən kollaj xalis şəkildə deyil, digər eskiz texnikaları ilə əlaqədə istifadə olunur. Məsələn, rəsm flamaster, yaxud pero ilə, tuşla işlənə bilər, iri ləkələri isə bilavasitə rəngli kağızla yapışdırılmalıdır, digərlərini isə kağız, yaxud başqa materialların tikələri ilə yapışdırmaq olar (Şəkil 3.21, 3.22).



Şəkil 3.21. Kollaj texnikasında işlənmiş 3D geyim eskiz nümunəsi



Şekil 3.22. Kollaj teknikasında işlenmiş nümunə

3.3. Dekor aksesuarlarının rənginin düzgün seçilməsini izah edir.

➤ Müasir geyimlərdə eklektika

Müasir dövrdə bir çox geyimlərdə müxtəlif üslubların qarışğını müşahidə edirik. İncəsənətdə bu hadisə eklektika adlanır.

Müxtəlif üslublar bir-biri ilə rahat və təbii şəkildə birləşərək vahid və harmonik kostyum yaradırlar. Məsələn, klassik üslublu kostyum, romantik və idman üslubları ilə əlaqələndirilir. Sanballı kostyumla geyilmiş romantik bluz nəinki zahiri görünüşü pozmur, əksinə qadının simasına, görkəminə yüngüllük və məlahət verir. Klassik pencəyin cinslə, sviterlə, yaxud mayka ilə birləşdirilməsi bu gün heç kəsi təəccübənləndirmir. Belə komplekt işgüzar şərait üçün (əgər bu, rəsmi xarakter daşıımırsa) tamamilə uyğundur.

İdman üslubu ilə folklor üslubunun, folklor üslubu ilə romantik üslubun birləşməsi də uğurlu vəhdət yaratdır. Üslubların bacarıqla və yerində əlaqələndirilməsi bir tərəfdən qarderob çərçivəsində kostyumların çoxvariantlılığına nail olmağa, digər tərəfdən, müasir geyimin obrazlı səslənməsini gücləndirməyə imkan verir. Belə halda kostyumun bütövlüyünün və ahəngdarlığının saxlanması başlıca şərti – zövqə və ölçü hissinə riayət olunmasıdır.

Son vaxtlar geyimdə eklektik dəb meylə çevrilmişdir. Bir kostyumda ənənəvi olaraq birləşdirilməsi mümkün olmayanı birləşdirmək müasir dizaynerlərin üslubuna çevrilmişdir, onlar bunda yenilik axtarışının qeyri-məhdud imkanlarını görürərlər (Şəkil 3.23).



Şəkil 3.23. Eklektik dəbli geyim

Bu gün Paris və dünya podiumlarında eyni zamanda ən nazik ipək və kobud pambıq kətan, təbii bahalı dəri və “sürtülmüş” cinslər, əcaib rəsmli parça və ciddi ingilis tvidi geymiş modelləri görmək mümkündür (Şəkil 3.24).



Şəkil 3.24. Eklektika texnikasında işlənmiş geyim nümunələri

Dəb artıq ciddi qaydalar və üsullar diktə etmir, hər kəsə adı şeylərin yeni obrazda təzahürü üçün axtarışlar, cəsarətli eksperimentlər aparmağı təklif edir. Dizaynerlərin işləyib hazırladıqları dəbli meylləri bu gün insana imkan verir ki, kostyum vasitəsilə öz fərdiliyini ifadə etsin, ona daha çox yaraşanı seçsin, bununla da zahiri ləyaqətini nəzərə çarpdırırsın və xarakterinin təkrarsız xüsusiyyətlərini açıb göstərsin (Şəkil 3.25).

➤ Yaradıcı eskizlər və reklam qrafikası

Yeni kostyum formasının lahiyələndirilməsində qrafik iş həmişə for-eskizin işlənməsindən başlayır. Dizaynerlərin ilkin ideyalarının sonraki inkişafı və dəqiqləşdirilməsi yaradıcı, yaxud bədii eskizdə baş verir.

Yaradıcı eskizin təyinatı təkcə müəllifin əsas fikrinin ifadə edilməsindən ibarət deyil, həmçinin onun fikrinin konkret materialda təcəssüm tapması, layihələndirilmiş geyimin insanda necə oturması barədə ətraflı danışmaqdır.



Şəkil 3.25. Eklektika texnikasında işlənmiş geyim nümunələri

Modelin eskizinin hazırlanması

Ona görə də, yaradıcı eskizdə geyim insan figurunda, özü də hərəkətdə təsvir edilir (Şəkil 3.26).



Şəkil 3.26. Yaradıcı eskiz nümunəsi

Yaradıcı eskiz elə bir təfsilatlı rəsmdir ki, burada rəssam bütün formayaradan xətlərin xarakterik və plastikasını həll edir – siluet, konstruktiv, dekorativ.

Bunda əlavə, bu eskizlər də formanın konstruksiyasını, ümumi rəng həllini, modelin funksional istiqamətini (ziyafət geyimi, gündəlik, istirahət geyimi) nəzərdə tutur. Başqa sözlə, yaradıcı eskiz kostyumun bütün formalarının təzahürləri barədə tam informasiyani özündə daşıyır. Belə halda o, kifayət dərəcədə bədii ifadəliliyə malik olmalıdır, çünki yalnız belə olduqda dizaynerin niyyəti tamaşaçıya çatar, onu özünə cəlb edə bilər.

Beləliklə, yaradıcı eskiz rəssamın canlı fikrinin for-eskizdə ifadəsini tapan duyğularının bir növ maddiləşməsidir. Yaradıcı eskizlər for-eskizdən fərqli olaraq, iri

formalı kağızda və ya kartonda yerinə yetirilir. Böyük format isə öz növbəsində başqa təsviri yanaşmanı, layihələndirilən kostyumun daha təfsilatlı çəkilməsini tələb edir.

Böyük formatda kompozisiya yalnız böyüdülmüş şəkildə verilməməlidir, müxtəlif variantda dəyişməlidir. İfadəliliyi saxlamaq üçün eskiz kağızının kompozisiyası yenidən düşünülməlidir. For-eskizlər üçün xarakterik olan axıra kimi deyilməmiş fikir formaya hər bir eyham yaradıcı eskizlər üçün yolverilməzdir. Lakin bu zaman kostyum formasının kompozisiyası ideyası eynilə qalır (Şəkil 3.27).



Şəkil 3.27. For-eskiz nümunəsi

Bədii eskiz bir qayda olaraq, yalnız kostyumun özünü deyil, həmçinin onu üstündə daşımaq manerasını, eləcə də geyim obrazını tamamlayan zəruri aksessuarları: baş geyimləri, şərf, ayaqqabı, əlcəklər, çantaları və kostyumun ümumi kompozisiyasına daxil olan digər əlavələri əks etdirir.

For-eskiz yuxarıda qeyd edildiyi kimi, həmişə materialda kostyum üzərində işdən əvvəl gəlir və geyimin bədii layihələndirilməsində birinci mərhələdir. Yaradıcı eskiz isə adətən məmulatların hazırlanmasının yekunlarına görə yerinə yetirilir. O, yeni şəraitlərin, konkret tikiş materialları ilə işləyərkən üzə çıxa bilən bütün faktorların nəticəsidir. Axı çox zaman ondan kostyum forması yaradarkən materialın necə olacağını axıra kimi nəzərə almaq olmur (Şəkil 3.28).

Modelin eskizinin hazırlanması



Şəkil 3.28. Yaradıcı moda eskiz nümunəsi

Yaradıcı eskizdə kolleksiyani təşkil edən bir modelin, yaxud modellər seriyasının təsviri yerləşdirilə bilər. Çoxfiqurlu qrafik kompozisiyadan ibarət olan bədii eskizin son variantı modellərin öz rəsmlərindən əlavə, müəyyən şərti mühiti, həmçinin izahedici reklam mətnini eks etdirən fona da malik ola bilər. Sonuncu plakatlarda və jurnal səhifələrində yerləşdirilir. Belə halda yaradıcı eskizlər reklam məhsulu rolunu yerinə yetirir (Şəkil 3.29).



Şəkil 3.29. Yaradıcı qrafik moda eskiz nümunəsi

Reklam qrafikası qrafik işlərin yekun növlərinə aiddir və məqsədi də layihələndirilən modeli, yaxud kolleksiyani təbliğ etməkdir. Kostyumun dəblə olan formasının reklamı özündə plakatı, bukleti, jurnalı və s. ehtiva edir. Reklam məhsulu növlərinin hər biri kostyumun və mətnin təsvirindən ibarət model haqqında informasiyadan ibarətdir. Bu informasiya məqamlarının (mətn və şəkil) nisbəti reklam vərəqinin təyinatından asılıdır.

Plakat – bu, kostyumun forma ideyasının simvolik təsviridir. Onun məqsədi – tamaşaçının diqqətini cəlb etmək və o saat reklamın predmeti haqqında informasiya verməkdir. Belə bir məqsəd qrafik kompozisiyani da şərtləndirir. Plakat çox zaman minimum mətnə malik olur, belə olduqda o asan oxunur və tez yadda qalır, bununla da tamaşaçıda konkret modelə maraq oyadır.

Modelin şəklinin qrafik manera ilə yerinə yetirilməsi də tamaşaçının diqqətini cəlb etməlidir. Plakatla kostyumun təsvir forması həmişə şəkil üzrə ümumiləşdirilir, siluetin, detalların və elementlərin işlənməsinə, rəngin çatdırılmasına görə lakonik olmalıdır (Şəkil 3.30, 3.31).



Şəkil 3.30. Yaradıcı eskiz nümunəsi



Şəkil 3.31. Yaradıcı eskiz nümunəsi

Buklet, yaxud prospekt – bu, reklamın kitab formasıdır. Burada adətən, təsviri informasiyanı izah edən xeyli sayda mətn olur.

Jurnal səhifəsi – dizaynerin işi ilə daha sıx bağlı olan reklam qrafikasının növüdür. Dəb jurnalları tamaşaçıları cari mövsümün dəb tendensiyaları barədə məlumatlandırır. Burada təsviri izah edən mətn təsvirlərin özləri ilə əvəzlənir. Dəb jurnallarının informativliyi, əsasən, təklif edilən geyimin mətnindən daha çox yer tutan təsvirləri hesabına təmin edilir.

Jurnal səhifəsinin kompozisiyası yaradıcı eskizin kompozisiyasına yaxındır. Təklif olunan modellərin təsviri burada birinci yeri tutur, mətn isə açıq-aşkar tabeçi əhəmiyyət daşıyır. Əgər plakatda geyim simvolik, ümumiləşdirilmiş şəkildə təsvir edilirsə, jurnal səhifəsində modelin təsviri hekayə xarakteri daşıyır – geyimin siluet forması, onun biçimi, kostyumun komplektasiyası və onun insan fiquru ilə plastik əlaqəsi barədə olduqca ətraflı məlumat verilir.

Jurnal səhifəsində şəkillər linear və linear-ləkəli qrafik fakturalar istifadə olunmaqla, həm qara-ağ variantda verilə, həm də rəngli yerinə yetirilə bilər. Jurnal səhifəsi çox zaman özündə bir dəfəyə bir neçə qrafik üsulları – xətti, ləkəni, aplikasiyanı, fotomontajı yerləşdirir (Şəkil 3.32).



Şəkil 3.32. Moda jurnal səhifəsi üçün işlənmiş qrafik eskiz

Jurnal səhifələrinin qrafik dili bu və ya digər modelin hazırladığı parça barədə təsəvvür əldə etməyə imkan verir. Belə bir variant da mümkündür: eskizdə təklif olunan parçanın rəsmi onun real həyatda layihələndirilməsinə imkan verir.

Əslində çoxfiqurlu kompozisiya olan jurnal səhifəsi onda təsvir edilmiş seriya modellərin obrazlı mövzusunu əks etdirərək müəyyən ssenarini nəzərdə tutur. Belə ssenari mövzunun qrafik şərhinin ritmik əsasıdır. O, təsvir edilmiş modellərin sayını, onların qarşılıqlı əlaqəsinin xarakterini (yəni ayrı-ayrı təsvirlərin qruplaşmasını) şərtləndirir, həmçinin onları müəyyən məskunlaşmış mühitdə yerləşdirir (Şəkil 3.33).

Belə kompozisiyada dominantın, yəni kolleksiyanın kompozisiya və ideya mərkəzinin təminatı çox vacibdir. Bu rolda obraz baxımından daha parlaq olan, təqribən kompozisiyanın mərkəzində yerləşdirilmiş modellər qrupu (adətən birdən üçə qədər) olmalıdır (Şəkil 3.34, 3.35).



Şəkil 3.33. Jurnal səhifəsində işlənmiş qrafik geyim eskizi



Şəkil 3.34. Jurnal üz qabığı üçün işlənmiş qrafik moda eskiz nümunəsi



Şəkil 3.35. Jurnal səhifəsi üçün işlənmiş qrafik moda eskiz nümunəsi

3.4. Eskizə tətbiq edilən qrafikanı müəyyən edir.

➤ İşçi eskizlərinə qoyulan tələblər

Dizayner yaratmaq istədiyi məmələti əvvəlcə for-eskizdə, sonra isə yaradıcı eskizdə çəkərək müasir istehsal şəraitində bu ideyanın neçə real kostyuma çevrilməsini göstərməlidir (Şəkil 3.36).



Şəkil 3.36. İşçi – eskiz prinsipi ilə işlənmiş geyim eskizi

Bu məqsədlə tamaşaçıya işlənmiş kostyum formasının kompozisiyasını, başlıca isə onun konstruktiv əsası haqqında tam təsəvvür yaradan işçi eskizini yerinə yetirməlidir. Konstruktiv sayılan eskizdə məmələtin sxemi – biçim xətləri və formanı quran bütün ayrılmalar ətraflı təsvir edilir. Bu eskiz həmişə nəzərdə tutulmuş formanın hazırlanacaq materiallarının plastikasına yönəlmış olur (Şəkil 3.37).



Şəkil 3.37. İşçi – eskiz prinsipi ilə işlənmiş geyim eskizi

Təsvir edilən kostyumin bütün xüsusiyyətləri barədə mümkün qədər tam təsəvvür yaratmaq üçün işçi eskizində məmulat bir qayda olaraq müxtəlif rakurslarda – qabaq tərəfdən, arxa tərəfdən, bəzən də yandan görünüşü – göstərilir. Əgər modeldə hansıa mürəkkəb və orijinal detallar varsa, onlar konstruktiv eskizdə böyüdülmüş fragmentlər şəklində göstərilir (Şəkil 3.38).



Şəkil 3.38. İşçi – eskiz prinsipi ilə işlənmiş geyim eskiz nümunəsi

Bəzən işçi eskizlərində ayrı-ayrı konstruktiv düyünlərin və dekorativ işləmələrin, həmçinin parçaların kombinasiyalarının digər tikiş materialları və istifadə olunan furniturlarla dəqiqləşdirməklə izahedici mətnləri yerləşir. Geyimin həmişə insan fiqurunda təsvir edildiyi for-eskizdən və yaradıcı eskizlərdən fərqli olaraq, konstruktiv eskizdə məmulat, həm fiqurda, həm də onsuz xətti-konstruktiv şəkildə göstərilə bilər.

Konstruktiv eskizlər çox hallarda ağ-qara qələmlə, flamasterlə, yaxud tuşla yerinə yetirilir. Daha əyani görünmək üçün belə eskizləri işləyərkən rəngli xətləri, yaxud ləkələri də tətbiq etmək olar.

İşçi eskizləri, sözsüz ki, xüsusi ifadəliliyi və bədiiliyilə seçilirlər, amma onlar formanın konstruktiv xüsusiyyətləri, onun biçimini, proporsiyaları, ayrılmaları və detalları adətən nümunələri rəsmə əlavə olunan konkret materialların plastik xüsusiyyətləri ilə sərtlənmiş xətlərin plastikası haqqında qaneedici informasiya verir. Bundan əlavə, işçi eskizi məmülətin kompozisiya quruluşunu müəyyən edən dekorativ işləmənin yeri və xarakteri haqqında tam təsəvvür verir (Şəkil 3.39).



Şəkil 3.39. İşçi- eskiz texnikasıyla işlənmiş illustrasiya eskiz nümunəsi

Obrazlı desək, işçi, yaxud konstruktiv eskiz – dizaynerin ideya niyyəti ilə konstrukturun, texnoloquq və digər bu ideyanı real məmülətdə həyata keçirən mütəxəssislərin arasında körpüdür.

Bu cür eskizlərdə həm sifarişçi, həm də kostyumlu texniki səviyyədə yaratmaq vəzifəsini yerinə yetirən konstruktur və texnoloq üçün zəruri informasiya olur. Görünür, işçi eskizi reallığı daha yaxın göstərən, eyni zamanda layihələndirilən məmülətin qaneedici qrafik versiyasıdır (Şəkil 3.40).

Aydındır ki, eskizin yaradılması məqsəd deyil – bu, yalnız yeni model üzərində işin qrafik mərhələsidir. Eskizin şərti “dilindən” istifadə etməklə tamamilə maraqsız olan kostyumu olduqca effekti formada çatdırmaq olar, ona görə də dizaynerin işini yalnız qrafik təsvirə əsasən başa çatmış hesab etmək olmaz. Dizaynerin ideyasının materialda layiqli təcəssümünün tapılması üçün çox mütəxəssislərin – konstrukturların, texnoloqların, dərzilərin və b. əməyi vacibdir (Şəkil 3.41).



Şəkil 3.40. İşçi-eskiz texnikasıyla işlənmiş illüstrasiya eskiz nümunəsi



Şəkil 3.41. İşçi-eskiz texnikasıyla işlənmiş illüstrasiya eskiz nümunəsi

Lakin bu səbəbə görə eskizin rolunu ikinci dərəcəli saymaq düzgün olmazdı. Qrafik işlərin yerinə yetirilməsi keyfiyyəti dizaynerin potensial istedadından, zövqündən və fantaziyasından aydın xəbər verir. Bəzi hallarda eskizlər elə obrazlı ifadəliliyə və bədii mədəniyyətə malik olurlar ki, mərhələ işindən qrafika əsərinə çevrilərək müstəqil dəyər kəsb edirlər.

➤ **Moda illüstrasiyası**

Moda illüstrasiyası insan bədəninin bədii anatomiyasını misallarla açan bir moda eskizi yanaşmasıdır. Ümumi olaraq, geyimlərin düzgün təqdimatından çox, dizaynın və cazibənin bildirilməsidir. Moda illüstrasiyasının bu baxımdan moda eskizindən fərqli olduğu qəbul edilə bilər. Hər nə qədər bir-birilərini tamamlayan istiqamətdə işləsələr və əsərlərinin idxalı ortaqlı olsa da, moda illüstratorları və dizaynerlərinin də fərqli olduqlarını demək olar. (Şəkil 3.42, 3.43).



Şəkil 3.42. Illüstrasiya texnikasıyla qrafik moda eskiz nümunəsi

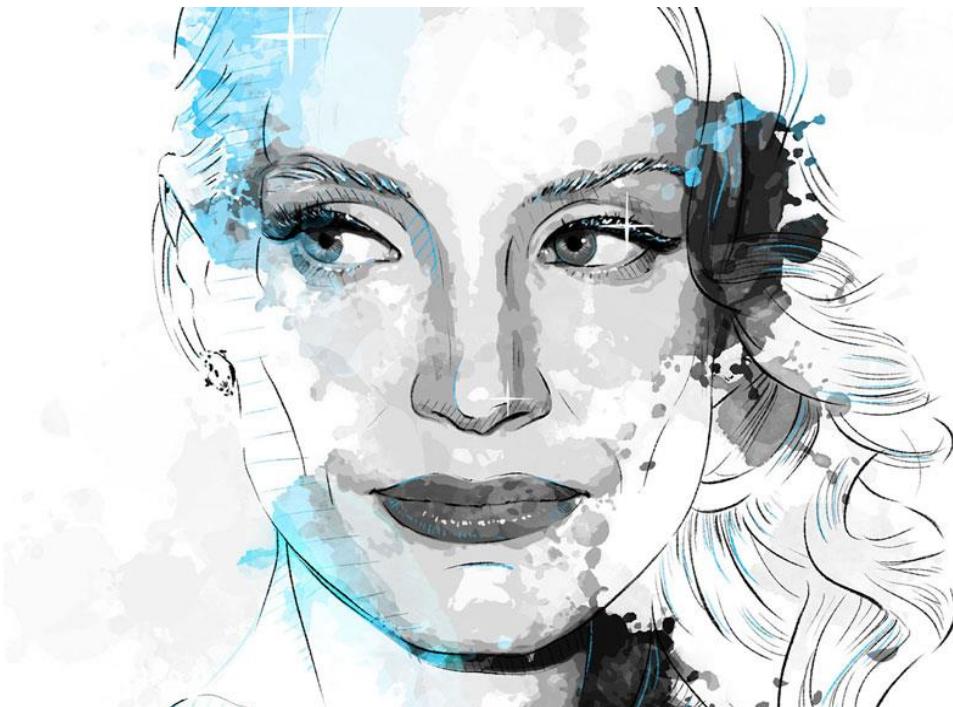


Şəkil 3.43. Illüstrasiya texnikasıyla qrafik moda eskiz nümunəsi



Şəkil 3.44. İllüstrasiya texnikasıyla qrafik moda eskiz nümunəsi

Moda illüstrasiyası ruhunu və özünü tapmaqla, fərqli ideyalarla, fikirlərlə əlaqələdir (Şəkil 3.44). İllüstrasiya asan deyil və onun yaranması tətbiq etməyə, vizuallığa və praktikaya ehtiyac duyulan bir prosesdir. Portret illüstrasiya üslubları zamanla inkişaf edir (Şəkil 3.45 və 3.46).



Şəkil 3.45. Portret illüstrasiya üslubuyla işlənmiş eskiz nümunəsi

Modelin eskizinin hazırlanması



Şəkil 3.46. Illustrasiya texnikasıyla qrafik moda eskiz nümunəsi



Tələbələr üçün fəaliyyətlər

- Rəng dairəsindəki kontrast rənglərdən istifadə edərək geyim eskizini layihələndirin. Tamamlanmış eskizləri auditoriyada müzakirə edin.
- Dörd qrupa bölünün. Hər qrupa ardıcıl olaraq dörd rəngin harmonik uzlaşmasının qrupları olan birtonlu harmoniya, qohum rənglər harmoniyası, qohum-kontrast rənglər harmoniyası, kontrast rənglərin harmoniyası təqdim edilir. Müəllim tərəfindən verilmiş vaxt ərzində təqdim edilmiş rənglərdən istifadə edərək geyim eskizini layihələndirin.
- Hərəkətli rənglərdən istifadə edərək qrafik geyim eskizini qurun. Geyim eskizini ştrixləyin, rəngləyin və tamamlayın. Malbertlərə qoyaraq auditoriyada müzakirə edin.
- Podyumlarda təqdim olunan geyimlərin eskizini akvarel (sulu boy) ilə layihələndirin və təqdimat hazırlayın. Təqdimati dərsdə nümayiş etdirin və müzakirə edin.
- Məşhur geyim brendlərinin yeni kolleksiyalarının eskizini layihələndirin. Geyim eskiz layihəsini quaş və sulu boy ilə rəngləyin, tamamlayın. Tamamlanmış layihələri auditoriyaya təqdim edin və müzakirə edin.
- Üç A3 formatında vərəqdə monotipiya texnikasıyla geyim eskizini layihələndirin. Tamamlanmış işləri vinillə örtülmüş planşet üzərinə yapışdırın. Planşetdə hazırlanmış layihəni auditoriyada təqdim edin və müzakirə edin.
- Dörd qrupa bölünün. Hər bir qrup eklektika texnikasıyla işlənmiş geyim eskizlərindən təqdimat hazırlasın. Təqdimatları dərsdə nümayiş etdirin və təhlil edin.
- Beş A4 formatında vərəqdə yaradıcı for-eskiz geyim eskizlərini layihələndirin. Tamamlanmış eskizləri vinillə örtülmüş planşetə yapışdırın və təqdimat hazırlayın. Layihəni dərsdə auditoriya qarşısında təqdim edin və müzakirələr aparın.



Qiymətləndirmə

- ✓ Rənglərdə rəng tonu, açıqlıq, dolğunluq anlayışının izahını verin.
- ✓ Şuqayevin rənglər çevrəsində hansı dörd rəngin harmonik uzlaşması qrupları mövcuddur?
- ✓ Rənglərin birtonlu harmonik uzlaşmasını izah edin.
- ✓ Qohum rənglərin harmonik uzlaşmasını izah edin.
- ✓ Qohum-kontrast rənglərin harmonik uzlaşmasını izah edin.
- ✓ Kontrast rənglərin harmonik uzlaşmasını izah edin.
- ✓ Fakturalı rənglər haqqında məlumat verin.
- ✓ Pozitiv və neqativ rənglərin yaratdığı fizioloji reaksiyalar hansılardır?
- ✓ Neytral rənglər haqqında məlumat verin.
- ✓ Akvarel (sulu boyalı) ilə geyim eskizinin qurulma ardıcılılığı necədir?
- ✓ Optik üsul ilə çəkilmiş akvarel (sulu boyalı) geyim eskizinin qurulması necə aparılır?
- ✓ Quaş işlənmiş geyim eskizinin layihələndirilməsi necədir?
- ✓ Mexaniki üsul texnikasıyla akvarel (sulu boyalı) eskizinin layihələndirilməsi necədir?
- ✓ Monotipiya texnikasıyla geyim eskizinin qurulma ardıcılığı necədir?
- ✓ Pulverizator texnikasıyla geyim eskizinin qurulma ardıcılığı necədir?
- ✓ Kollaj texnikasıyla geyim eskizinin işlənməsi və tamamlanması necə olur?
- ✓ Kollaj texnikasının qrafik geyim eskizində tətbiq edilməsi necə olur?
- ✓ Eklektika texnikasıyla geyim eskiz nümunəsinin qurulması necə olur?
- ✓ For-eskiz nümunəsinin çəkilməsi və rənglənməsi necə olur?
- ✓ Yaradıcı qrafik geyim eskizinin qurulması və tamamlanması necə olur?
- ✓ Jurnal səhifəsi üçün qrafik geyim eskiz layihəsinin qurulması necə olur?

Ədəbiyyat

1. Jhon Hopkins. Literatür Yayınları: 688. Moda Tasarım Temelleri 05. Moda Tasarımında Moda çizimi. Birinci Basım, Aralık 2013
2. Туэмлоу Э. "Графический дизайн. Фирменный стиль, новейшие технологии и креативные идеи", М.: ACT, 2007, 256 с.
3. Qasimova E.N., Məmmədova L.H. "Kostyumun kompozisiyası", Bakı, "Təbib" nəşriyyatı, 2013
4. Тарасов М.В. "Графика", М., 1993
5. Генчаров А.Д. "Об искусстве графики", М., 1990
6. Звонцов В.М. "Основы понимания графики", М., 1995
7. Cəmil Müfidzadə. "Ofort" B., 2007
8. Məmmədova N.S. "Ksiloqrafiya və linoqrafüra", B., 2009
9. Розенсон И. "Основы теории дизайна", СПб: Питер, 2006, 224 с.
10. V.A. Lepinov. "Sulu boyalı rəngkarlıq", Moskva, 1961
11. A.D. Alyoxina. "Təsviri sənət", Moskva, 1984
12. A.V. Sekaçova, A.M. Çuykina, L.Q. Pilesnov. "Rəsm və rəngkarlıq", Moskva, 1983
13. A.S. Əliyev, B.Z. Zalov. "Geyimlərin konstruksiya edilməsi", Bakı, 2012
14. S.M.Cəfərova, Z.İ.Xəlilova. "Qadın geyimlərinin konstruksiya edilməsinin əsasları", Bakı, 2011
15. Ə.N.Orucov, O.Ş.Samxalov. "Geyimlərin modelləşdirilməsi və konstruksiya edilməsinin əsasları".
16. B.S.Paşayev, Y.Ç.Ağamaliyeva, L.H.Məmmədova. "Moda və kostyumun tarixi", Bakı, 2009
17. Н.М.Каминская. "История костюма", М., 1977
18. М.Н.Мерцалова. "История костюма", М., 1972
19. Е.Киреева. "История костюма", М., 1976
20. "Всеобщая история искусств". Тт-1-VI М. 1956-1966
21. Д.В.Сарабъянова. "История русского советского искусства", М.В.Ш., 1979
22. Р.Захаржевская. "Костюм для сцены", М., 1973-1974
23. О.Сухарева. "Костюм народов Средней Азии", М., 1979
24. R.Ə.Əzizbəyova. "Azərbaycanın milli geyimləri", M., 1972
25. N.K.Əliyev, A.Ə.İsmayılov. "Rəssamlar üçün anatomiya", Bakı, 2015

Qeydlər



AVROPA İTTİFAQI



AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
TƏHSİL NAZIRLIYI



*Empowered lives.
Resilient nations.*

Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi yanında
Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyi
Azərbaycan Respublikası, Bakı Az 1033, Ə.Orucəliyev küçəsi 61
Tel.: (+994 12) 599 12 77
Faks: (+994 12) 566 97 77
Web: www.vet.edu.gov.az